

Turkish Studies Language and Literature

Volume 14 Issue 1, 2019, p. 147-170

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14798

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Ocak 2019

✓ Accepted/Kabul: Mart 2019

This article was checked by iThenticate.

TAKVİM YIRTIKLARINDAKİ MEKÂNLAR VE KÜLTÜREL/İDEOLOJİK ATMOSFER

İsmail Alper KUMSAR*

ÖZET

Sanatçı mekânları, edebî eserin oluşumunda ve anlaşılmasında önemli bir rol üstlenir. Bu anlamda sanatçıların vakit geçirdikleri kahvehaneleri, lokantaları, otelleri, kitabevlerini ve bu mekânlarda oluşan kültürel/ideolojik atmosferi bilmek eserlerine yansıyan birçok ayrıntıyı daha iyi anlamayı sağlar. Bu çalışmanın giriş bölümünde sanatçı, sanat eseri ve mekân ilişkisi hakkında bilgi verildikten sonra mekân, edebî muhit ve mahfil kavramları değerlendirilmiş, bu kavramların birbiriyle ilişkisi ve birbirinden ayrılan yönleri dikkatlere sunulmuştur. Sonraki başlıklar altında ise Türk edebiyatının çağdaş öykücülerinden Hüseyin Su'nun 1980-1993 yılları arasında tuttuğu günlükler üzerinden bir mekân okuması yapılmıştır. Günlüklerin genel niteliği hakkında bilgiler verildikten sonra günlüklerde geçen mekânlar tek tek tespit edilerek bu mekânların fiziki özellikleri ve tabii olarak bu mekânlardaki kültürel ve ideolojik paylaşımlar değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Günlüklerden hareketle Türk siyasi tarihi açısından son derece önemli bir döneme (12 Eylül askeri darbesi ve sonraki on üç yıl) denk düşen yıllarda, İslamcı bir çizgi takip eden *Edebiyat* dergisinin nasıl bir anlayış üzerine şekillendiği, nasıl dağıldığı gibi konular üzerinde fikirler yürütülmüş, özellikle Nuri Pakdil'in kişiliği, *Edebiyat* dergisi ve Hüseyin Su üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Pakdil'in tavır ve davranışlarının arkasında yatan sebepler hakkında birtakım yorumlarda bulunulmuştur. Sonuç bölümünde *Takvim Yırtıkları*'na yansıyan mekânlar ve bu mekânlardaki kültürel/ideolojik atmosfer hakkında ulaştığımız neticeler bir bütün hâlinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Su, Takvim Yırtıkları, Nuri Pakdil, Edebiyat dergisi, Mekân, Kültür, İdeoloji, İslamcılık

* Öğr. Gör. Dr., Düzce Üniversitesi Rektörlük Türk Dili, E-posta: kumsaralper@gmail.com, alperkumsar@düzce.edu.tr

THE PLACES IN TAKVİM YIRTIKLARI AND CULTURAL/IDEOLOGICAL ENVIRONMENT

ABSTRACT

The milieu of an author is crucial for understanding the formation and comprehension of a literary work. In this sense knowing the places where the author spends his time, such as tea houses, coffee shops, restaurants, hotels and bookstores, and also being familiar with the cultural environment in these places makes the reader more informed about the details that the author uses in his/her works. In the introduction part of this article, information about the relation among the author, literary work and place, and an evaluation about the concepts "place, literary milieu and gathering-place" with their similarities and differences are presented. After that there is an attempt of evaluating the places based on the journals that Hüseyin Su, a contemporary Turkish storywriter, kept in between the years 1980 and 1993. In this part, a general view about the journals is given and then the places which are mentioned in the journals are detected and introduced. Their physical features and sharings among the people gathering in these places are examined. Based on the journals, firstly the change in the publication policy of *Edebiyat* Journal in the years just after the 1980 Coup, secondly how the writers split up, and finally the personality of Nuri Pakdil and his effect on Hüseyin Su are discussed. Some comments are made about the reasons behind Nuri Pakdil's behavior and attitudes. In the conclusion of the article, the places narrated in *Takvim Yırtıkları*, and the conclusions about the cultural and ideological environment in these places are presented as a whole.

STRUCTURED ABSTRACT

The Takvim Yırtıkları reflects a life that is open to the whole world and the history of humanity through books, but in a very limited and narrow frame in terms of living space. Due to this narrow frame which is limited by *Edebiyat* Journal and Pakdil, it will be the fate of almost every article that deals with the *Takvim Yırtıkları* to mention about *Edebiyat* Journal and Nuri Pakdil inevitably. It is possible to feel the decency determined by *Edebiyat* Journal and Pakdil in every line of *Takvim Yırtıkları*. Only in the last few years of the diaries which is written between 1980 and 1993, The author developed relationships with other people out of necessities. Because of this relationship, our effort to read the diary in the context of space cultural/ideological atmosphere has led us to consider some of the consequences of the relationship between Hüseyin Su and Nuri Pakdil.

There are very few places that are not related to Pakdil in the *Takvim Yırtıkları*. Therefore, Pakdil's rules apply in the majority of places. Looking at the portrait of the Pakdil described in the diaries, it is not possible to think of a different situation. Pakdil is a dominant person who wants his rules to be valid in every environment he enters. This personality characteristic of Pakdil inevitably led to loneliness. He is too stubborn not to be afraid of losing a few people around him. "I'm not even sure of you" he says repeatedly to the last three people next to him. This

is unacceptable to ordinary people. In spite of all the negativity of Pakdil, it shows us how much the narrator tied to Pakdil with a deep bond and respect. There are not negative, inaccurate, accusatory words against the Pakdil in any part of the diaries. There is an effort to understand him when he criticise Pakdil. Therefore, when he evaluated the events and attitudes associated with Pakdil, he was optimistic about the behavior of Pakdil. The more clear explanations about Pakdil's attitude are seen in his book *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil*, written many years later by the narrator. In this book, many issues such as Pakdil's insistence on loneliness, his long-term silences and harsh character are explained with various justification. Hüseyin Su shows his deep commitment and respect to Pakdil by focusing on his actions and words while they are together. The details can be only meaningful as long as they serve the understanding of Pakdil and an ideological, cultural issue. A negative aspect of this deep devotion and respect reflected in the diaries is that some issues remain unclear. When Pakdil doesn't want to talk, no one doesn't ask him any questions. This is the reason of uncertainty. For example, Pakdil's insistence on staying at the hotel cannot be understood. The reason for the dissolution of *Edebiyat* Journal is mentioned only once and briefly from the Pakdil's own perspective.

The contradiction between Pakdil's will for action and his state of inaction causes tension that will never come ending in the diaries. The fact that the principles he sees as the beginning of a big transformation have no importance in almost any field of life transforms him into an angry person. Su expresses his situation as follows, "everything sinks to this man who has no skin". Sometimes this hardness leads to the development of meaningless or perhaps absurd attitudes from an external perspective. However, He always explain their meaningless and absurd attitudes with the help of an ideological basis and his interlocutors have to accept this explanation. Some of the issues that Pakdil describes with an ideological basis are in fact related to his psychological condition and temperament.

The places described in the *Takvim Yırtıkları* are mainly in Ankara and especially the Ulus district in Ankara. The fact that Ulus has a more traditional side than Kızılay might be reason of this preference. The famous author places of Ankara (Tavukçu, Körfez Lokantası, Sanatseverler Derneği, Mülkiyeliler Birliği...) are not told in the *Takvim Yırtıkları*. Because these places do not match his beliefs. Pakdil's insistence on living in Ankara can also be seen as a kind of self-opposition. He is in love with Istanbul. He hates Ankara, the city of hell. However, he does not return to Istanbul, although there is no obstacle to his return to Istanbul. No explanation is given in the diaries why he perseveringly wants to live in Ankara. Perhaps this attitude's reason is to increase his hate as he said. Because of this increasing of his hate is fundamental of his ideology. This is one of the factors that feed the tense atmosphere in the diaries. This situation is similar to the persistence of continuing to live in hotels despite of suffering.

The basis of the cultural and ideological atmosphere in the *Takvim Yırtıkları* largely comes from the reference sources of Islamic thought. Therefore, it is possible to see the traces of Islamic thought in every attitude and behavior in *Takvim Yırtıkları*. However, the idea of pan-Islamism that develops around Su, Pakdil and *Edebiyat* Journal is

distinctly different from both traditional pan-Islamism and their contemporaries. They have explained the concepts such as workers, labor, capital, and revolution, which are generally emphasized by the left movements, on the basis of Islamic principles. For this reason, besides the sources that shape the Islamic thought, they follow and examine the left sources carefully. In addition to the left terminology, it is understood that the Iranian Islamic Revolution has deeply affected Pakdil and his friends. Although they use the Sufi terminology, it is understood that they are disturbed by some situations in the Sufism circles. But there are no details about these disturbances. The details of these disturbances can be seen partly in *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil*. On this occasion, we can say that the books which are *Takvim Yırtıkları* and *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil* complete each other in many ways. The hesitations and the efforts of understanding in the diaries turn into clear opinion in the work called *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil*. It is explained some of the attitudes of Pakdil that seem absurd from an external perspective sometimes within the limits of intellectual concepts, sometimes his childhood period, and sometimes by Turkey's political atmosphere.

Keywords: Hüseyin Su, *Takvim Yırtıkları* (Calendar Rips), Nuri Pakdil, *Edebiyat Journal*, Place, Culture, Ideology, Islamism.

Giriş

İnsanoğlunun doğup büyüdüğü, yaşadığı mekân ruh dünyasını şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Sözlüklerde genel olarak “*ikamet edilen yer (mesken-ikâmetgâh), çevre, ortam, etraf, mahal, bir olayın/eylemin gerçekleştiği bölge*” şeklinde tanımlanan mekân ile insan arasında çift yönlü bir ilişki vardır. İnsan, mekândan etkilendiği gibi mekân da insandan etkilenir. “İnsanlar yaşadıkları yerlere benzer” hükmü ne kadar doğru ise “Mekânlar, kendisini kullanan insanlara benzer” sözü de o denli doğrudur. Mekân “...yazarın hem yazıyla hem de hayatla kurduğu ilişki bağlamında yazınsal bir kimlik de kazanır. Yazarın hayatından, eserlerindeki ayrıntı ve dikkatlerden, kahramanların kurgusal, düşünsel dünyalarından izler taşır” (Su, 2017: 140).

Sanatçı ve sanat eseri bağlamında bu tip anlamlar taşıyan mekân; edebiyat tarihi ve edebiyat sosyolojisi bakımından da “*edebî muhit*” kavramı ile birleşir. Edebî muhit, “*şair ve yazarların oluşturduğu; kahvehane, pastane, lokanta, meyhane, konak, dergi idarehanesi, şair ve yazar evleri gibi (...) yoğun bir edebiyat hayatı ve basın-yayın faaliyeti ile belirginleşen, siyasî atmosferin yönlendirmesiyle ve şehir kültürüyle birlikte ortaya çıkan, bu özellikleri ile de benzerlerinden ayrılan çevre*”dir (Tonga, 2016: 6). Hippolyte Taine, *İngiliz Edebiyatı Tarihi* (1858) adlı eserinde edebiyat tarihini incelerken “zaman” ve “ırk” ile birlikte “muhit”i de sayar (Moran, 1999: 84). *Servet-i Fünûn* yıllarından itibaren edebiyatımızı belirgin biçimde etkileyen Taine’nin sosyolojik kuramı gereği birçok edebiyat tarihimizde sanatçıların muhitleri ile birlikte değerlendirildiğini de belirtmek gerekir.

Herhangi bir edebî muhite dâhil olan sanatkârların bir araya geldikleri yerlere ise “mahfil” adı verilir. Sözlüklerde “*toplanılacak yer, toplanma yeri, meclis, cemiyet*” gibi anlamlar verilen mahfil, kişilerden ziyade toplantının gerçekleştiği “dar mekân”a vurgu yapar (Tonga, 2016: 13). Turgay Anar, “muhit” ve “mahfil” arasındaki farkları şu şekilde belirtir:

Mahfil, muhit kavramına nazaran, mekân bağıni her zaman taşımak zorunda. Çünkü Arapça ‘hafele-hufül (toplanma)’ kökünden türeyip ism-i mekân olan mahfil kelimesinde zaten bir mekân anlamı gizlidir. Muhit ise ‘ihata edilen’ bir çevrenin varlığına ihtiyaç duyar ve bu çevrenin mekânsal niteliği mahfillerin bir araya gelmesiyle oluşabilir. Mahfil, somut nitelikler bağlamında muhitten daima daha küçüktür. Mahfillere katılanlar sayıca muhittekilerden genelde

azdır, muhitin mekânsal niteliği mahfilin mekânından daima geniş ve çeşitlidir (Anar, 2012: 69-70).

Tarih boyunca hemen her toplumda var olan mahfillerin oluşumundaki yönlendirici güç; ortak zevk, ortak duygu ve duyarlılıktır. Mahfillerin çeşitlenmesinde ve yazarların mahfil tercihlerinde yaş, cinsiyet, kültür, inanç, ideolojik tercihler, ekonomik faktörler gibi pek birçok unsur belirleyici olur. Bir mekânın mahfil olabilmesi için birden fazla edebiyatçıya ihtiyaç vardır. Bu edebiyatçılar “günlük hayat meşgalesi” dışında edebiyatla ilişkili konu, kavram, eser, şekil, tür... üzerinde fikir alışverişi yaparlar. Bu kültürel paylaşımların belli bir periyoda ve rutine bağlı olarak yapılması da gerekmez (Anar, 2012: 76).

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere mekân, edebî muhit ve mahfil kavramları genellik ve özellik bakımından ilişkilidir. Üç kavram arasında mekân, edebî muhit ve mahfil şeklinde genelden özele giden bir sıralama söz konusudur. Bu makalemizde, çerçevesini çizdiğimiz teorik alt yapı üzerinden Hüseyin Su'nun *Takvim Yırtıkları* başlığı altında bir araya getirdiği günlüklerine yansıyan mekân, muhit ve mahfil cinsinden yerleri ve bu yerlerdeki kültürel/ideolojik atmosferi ele alacağız.

1. *Takvim Yırtıkları*'nda Mekân, Kültür ve İdeoloji

Hüseyin Su'nun hayatının on dört yılına (1980-1993) şahitlik eden ve toplamı üç cilt -1200 sayfa- olan günlükler, Su'nun ifadesi ile “ömrünün tam ortası sayılabilecek” (28-42 yaş aralığı) bir döneme denk düşer. Su, kitabın önsözünde günlüklerin yazıldıkları şekliyle okur önüne çıkmadığını, yayımlanma aşamasında “eksiltme ve tashihler” yaptığını söyler. Bu müdahalenin gerekçesini ise “...yer yer hayatın gerçekleriyle yazının gerçeklerinin, gözetilmesi gereken sınırları ve hassasiyetleri zorlaması...” olarak açıklar. Eksiltme ve tashihleri “hakikati bozmadan, çarpıtmadan, dilin imkânlarından yararlanarak, sınırları ve hassasiyetleri gözeterek” yaptığını da ayrıca belirtir. Günlüklerin bir diğer özelliği olarak konuşulan, paylaşılan hakikatlerin, “bir emanet dikkatiyle”, olaylardan ve insanların adlarından ziyade, “ilkeler üzerinden” korunmaya, yazılmaya ve aktarılmaya çalışmasıdır (Su, 2018a: 9-10).

Bu ifadelerde öne çıkan “sınır”, “hassasiyet”, “emanet” ve “ilke” kelimeleri günlüklerin “yayın aşamasında” nasıl çerçeve ile kuşatıldığını da gösterir. Esasında bahsi geçen bu çerçeve sadece günlüklerin yayımlanma aşamasında değil yazımı aşamasında da belirleyicidir. Su, *Yazı ve Yazgı* isimli kitabında eserlerini oluştururken büyük oranda Nuri Pakdil'in belirlediği sınır, hassasiyet ve ilkelerin etkisi altında kaldığını şu sözlerle ifade eder: “*Yazdığım her yazıyı 'Nuri Pakdil okuduğunda acaba nasıl değerlendirir ve ne düşünür?' kaygısı ve dikkati ile yazdım (...)* bu dikkat ve kaygı bütünüyle hayatımızı da biçimlendiriyordu karşılıklı” (Su, 2017: 100). O hâlde Su'nun yayın aşamasında günlüklere müdahale ettiği yönündeki sözünü şu şekilde yorumlayabiliriz: Günlüklerin yazımı aşamasında gözetilen çerçeve, yayın aşamasında yeniden gözden geçirilerek günlükler “hakikati bozmadan, çarpıtmadan”, “eksiltmeler ve tashihler”e tabi tutulmuştur.

Su, günlükler için çizdiği çerçeveyi yine önsözde şu cümle ile belirginleştirilir: “*Yazılması gerekenle ifşa edilmemesi gerekeni birbirinden ayırmaya çalıştım*” (Su 2018a: 10). Bu hassasiyet günlüklere ayırt edici birtakım nitelikler katar. Sözcüleri günlüklerin kahramanı olan kişilerin özel hayatı büyük oranda günlüklerin dışında kalır. Hüseyin Su'nun aile yaşamı hakkındaki detaylar bile günlüklere çok kısıtlı biçimde yansır. Günlüklerde eşinin ismi bir kere, çocuklarının isimleri ise birkaç kere geçer. Aile hayatıyla ilgili birkaç değini dışında önemli bir bilgiye rastlanmaz. Mekânlara dair ayrıntılı gözlemlere yer verilmez. Çevredeki insanlar ve mekânlar ideolojik hassasiyetin ya da konunun belirginleştirilmesine/daha iyi anlaşılmasına yardımcı olduğu müddetçe detaylandırılır.

Takvim Yırtıkları'na mekânlar bağlamında yaklaştığımızda iki ülke ve dokuz şehirle karşılaşırız: Türkiye, Kıbrıs; Ankara, Kütahya (Tavşanlı), İzmir (Menemen), Sakarya (Hendek), İstanbul, Muğla (Bodrum), Eskişehir, Yalova ve Bursa. Bu şehirlerden kimisi Hüseyin Su'nun memuriyet nedeniyle,

kimisi askerlik amacıyla, kimisi de kısa süreli ziyaretler için bulunduğu şehirlerdir. Bu şehirler içinde *Takvim Yırtıkları*'nda en çok bahsi geçen yer Ankara'dır. Ankara'nın da özellikle Ulus bölgesi. Son yıllara doğru Ulus kadar olmasa da Kızılay civarı da günlüklere dâhil olur. Ankara'nın diğer semtleri çoğunlukla birkaç defa gidilen yerlerdir. Pakdil ve Su, hemen her gün Ulus civarında bir kahvehanede buluşup bir lokantada yemek yerler. Hüseyin Su'nun hastalığı ve Pakdil'in "bazen kaybolmak istemesi" gibi zorunlu sebepler dışında bu görüşmeler, Hüseyin Su'nun Ankara'ya tayin olunuşundan (Şubat 1986) 1994'e kadar kesintisiz biçimde devam eder. Görüşmeler bazen öyle bir hâl alır ki Su ve Pakdil randevulaşma gereği hissetmeden âdeta telepatik bir yöntemle "kalplerini doğrultarak" birbirlerini bulurlar (Su, 2018c: 225, 237).

Hüseyin Su, *Takvim Yırtıkları*'nın 24 Ekim 1980 tarihli ilk yazısına: "Saat 11.30. *Edebiyat dergisinin bürosundayım.*" diye başlar. *Edebiyat* dergisi *Takvim Yırtıkları*'nın en önemli edebiyat mahfili, bu dergiyle özdeşleşmiş Nuri Pakdil ise en önemli kişisidir. *Takvim Yırtıkları*, *Edebiyat* dergisinin son beş yılına şahitlik etmekle birlikte *Edebiyat* kapandıktan sonra *Edebiyat*'ın tekrar yayın hayatına dönmesi hakkında günlüklere yansıyan umutlu bekleyiş, derginin dağılışı konusunda yürütülen fikirler ve Hüseyin Su'nun Nuri Pakdil ile diyalogları günlükleri *Edebiyat* ve Pakdil odaklı metinler hâline getirir. Bu bağlamda *Edebiyat* dergisini tanımak günlüklerde çizilen tablonun daha bütünlüklü biçimde anlaşılmasını sağlayacaktır.

1967 Martında *Diriliş* dergisi tatile girer ve uzun süren bir tatil dönemi yaşar. Sezai Karakoç, bir Ankara ziyaretinde *Diriliş*'i belki bir daha çıkarmayacağı yönünde imalarda bulunur. Bunun üzerine Ankara'da yaşayan Nuri Pakdil, Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt ve M. Âkif İnan, kendilerini ifade edebilecekleri bir başka mecra bulabilmek düşüncesi ile bir dergi çıkarmaya karar verirler. Nuri Pakdil, dergi için 'Gökçeyazın' adını tavsiye eder. Rasim Özdenören alışılmamış olduğu gerekçesiyle 'Gökçeyazın' yerine 'Edebiyat' adını teklif eder. Âkif İnan'ın da desteği ile *Edebiyat* ismi kabul görür (Özdenören, 2004: 228).¹

1969 yılın Şubat ayında *Edebiyat*'ın ilk sayısı çıkar. Derginin resmî adresi olarak Nisan 1973'e kadar Sabri Aytemiz'in Cebeci'de, Hukuk Fakültesinin karşısındaki Aytemiz Kitabevi görülür: Ankara, Cebeci, No: 45/C. Ancak dergi, bütünüyle Pakdil ve arkadaşlarının evinde çıkar. Mayıs 1973'ten itibaren derginin irtibat noktası Esat Caddesi, Demirler Pasajı, No: 15/7, Küçükesat/Ankara'dır. Bu mekân, pasaj girişinde soldan en sondaki beş altı metrelik küçük bir dükkândır. Arkasında depo olarak kullanılan daha küçük bir bölümü vardır. Asıl büro işlevi gören kısım ise öndeki odadır. 1976 Ağustos'unda derginin adresi yine Demirler Pasajı içinde "No: 15/5" olur ve artık tek odadan ibarettir (Su, 2015).

¹ Hüseyin Su bir yazısında Nuri Pakdil'e *Edebiyat* ismini sorduğunu ve şu cevabı aldığını söyler: "...Hep bir edebiyat dergisi çıkarmayı düşünüyorduk ve arkadaşlarla bir araya geldiğimizde bunu konuşuyorduk. Bir akşam Atilla Koç'la birlikte eve dönerken şu gördüğümüz ağacın altında durduk; 'Atilla, bir dergi çıkaracağız, adı da *Edebiyat* olacak.' dedim. Beyefendi işte *Edebiyat* dergisinin adını böyle koydum" (Su, 2015).

Şekil 1: Demirler Pasajı'nın girişi, sağ üstte Edebiyat'ın tabelası görünüyor.

Hüseyin Su, bahsi geçen büroları *Takvim Yırtıkları*'nın genel anlatımına uygun olarak ayrıntılı biçimde tasvir etmez. Ancak yıllar sonra yazdığı bir başka yazısında bu mekânlar hakkında detaylı sayılabilecek bir betimleme yapar:

Gerek 7, gerekse 5 nolu bürolarda düzen büyük oranda aynıdır. Eski ahşap bir masa, arkasında basit bir sandalye, masanın yanında ve karşısında büyük, eski deri koltuklar. Kapının hemen yanında üzerinde paket yapılan muşambayla örtülü bir başka masa. Koltukların arkasında kalan geniş raflarda, büroda bulunması gerektiği kadar dergiler ve kitaplar ve bazı koliler (Dergi kapandıktan ve Nuri Pakdil evden çıkıp otele yerleştikten sonra kimi kişisel eşyaları da büro boşaltılıncaya dek koliler hâlinde bu raflarda kaldı). Masanın üzerinde yaprakları el yapımı, tarihi her gün değiştirilen bir takvim, kalemlik ve masa üstü başka malzemeler. Masanın sağ tarafında bir telefon: (4)25 03 15. Arka duvarda *Edebiyat* dergisinin her sayısının bir ay boyunca asılı durduğu bir pano. Picasso'nun Guernica adlı tablosu. Biraz sağda yaşlı bir kadın fotoğrafı. Daha sonraki yıllarda da bir Kudüs fotoğrafı. Şimdi ne olduklarını tam olarak hatırlayamadığım ama bir iki küçük fotoğrafın daha olduğu konusunda hafızam beni zorluyor (Su, 2015).

Edebiyat'ın ilk sayısında yer alan Pakdil'in "Kalemin Yüğü" başlıklı beş bölümlük yazısı derginin manifestosu niteliğindedir. Bu yazıda Pakdil, yazmanın önemi ve kalemin görevinden söz ettikten sonra edebiyatımızın Batı'ya yönelerek yerli düşünceden koptuğuna dikkat çeker. Pakdil'e göre bu fırtına, insanımızın "Mutlak Kitap"la edindiği konumu kökünden sarsmıştır. Ancak durum bu şekilde sürüp gitmeyecektir. Çünkü halk; yerli düşünce ve duygularla beslenmemiş romanı, şiiri, hikâyeyi, oyunu reddetmektedir (Pakdil, 1977: 1). Aynı yazıda "edebiyatı yabancılaşmaktan kurtarmak"tan söz eder ki esasında bu, Pakdil'in *Edebiyat*'a yüklediği misyondur. 7-12. sayıda Ebubekir Sonumut müstearıyla yazdığı "Araştırın Tescili" başlıklı yazıda *Edebiyat*'ın bu misyonunu belirginleştirir: "*Edebiyat dergisiyle, yurdumuzda, yerli, yeni bir edebiyatın gelişmesine, boy atmasına çalışıyoruz. Çıkışımızın amacı budur. Yurttaşlarımızı silkererek, sarsarak, uyandırarak, onlarla birlikte, düşünce düşmanlarına karşı koyacağız. Yerli edebiyatın, İslâm edebiyatının bir kurtuluş savaşı olacaktır bu*" (Sonumut, 1969-1970: 3).

Geleneksel İslamcı dergilerin aksine öztürkçeci bir dil tutumu benimseyen; emperyalizme karşı belirgin bir tavır geliştiren; işçi hakları, emek gibi kavramları fazlasıyla öne çıkaran bu dergi edebiyat dünyasında ve özellikle de sağcı, muhafazakâr çevrelerde tepkiyle karşılaşır. Ahmet Kabaklı, derginin dil tutumu konusunda şu eleştirileri yapar: "*Tarihimize, halkımıza, gelenek ve dinimize yakınlıklar, dostluklar kurmak, Divan şiirimizden faydalanmak görüşlerini ısrarla savunurken 'devrim' sevdaları*

içinde bozulmuş, yozlaşmış 'arı Türkçe'nin 'uydurma sözcük'lerini pek çok kullanmaktan nedense sakınmıyorlar. Yaptıkları, yapmak istedikleri ile bu milletsiz dil arasında bir tezat olduğunu düşünmüyorlar” (Kabaklı, 1978: 672). Günlüklerin bir yerinde Hüseyin Su da bu öztürkçeci tutumu eleştirir. Su'nun sözlerinden Pakdil'in konuşma dili ile yazı dilinin aynı olmadığı anlaşılıyor: “*Edebiyat dergisinin lügatinden dilimizde kalan bazı sözcükleri artık hiç kullanmıyorum. (...) Mezara gömüt, ticarete tecim dememek gerekir. Saptamak ve yaşam da kaçındığım sözcüklerden. Yaşam, hayat olabilir mi hiç? Mezar sadece gömmek değildir. Nuri Pakdil de keşke baştan beri konuştuğu dille yazsaydı”* (Su, 2018c: 277).

Edebiyat dergisinin Akay Yokuşu'ndaki Demirler Pasajı'nda bulunan bürosu -Derginin içiletişiminde daha çok 'eylemin irtibat noktası' diye anılır.- dergi çevresinde oluşan edebî hareketliliğin yoğun biçimde yaşandığı mahfildir. Yeni sayıya girecek yazıların belirginleştiği ay sonlarında, Nuri Pakdil İstanbul'dan gelerek derginin yeni sayısını gözden geçirip mektupları ve diğer yazışmaları kontrol eder. Pakdil'in geldiği günler, dergi için ayrı bir önem taşır. O gün, büronun ziyaretçileri her zamankinden fazla olur. Ankara'da ve Ankara çevresinde bulunanlar, Pakdil'le görüşebilmeyi umut ederek büroya akın ederler. Pakdil'in neşesi yerinde ise kendisi dâhil hiç kimseyi oturtmaz. Herkes ayakta durur, çaylar bu vaziyette içilir; bu şekilde sohbet edilir (Su, 2018a: 15). Arif Ay, *Edebiyat*'ın Akay Caddesi'ndeki bürosunun ilk yıllarını anlattığı bir yazısında büronun ziyaretçileri arasında Fethi Gemuhluoğlu ve Necip Fazıl'ı da sayar.

Edebiyat'ın ilk dönemi, ben ve arkadaşlarım birer 'filiz şairler' olarak okul çıkışı soluğu derginin Akay Yokuşu'ndaki 'yönetim evi'nde alıyorduk. Şayet aybaşı ise gecenin geç vakitlerine kadar uzanan yoğun bir çalışma içinde olurduk. Bir taraftan dergi kontrol edilir, bir taraftan zarfların, paketlerin üstlerine adres yazılır, bir taraftan pul yapıştırılır, dergi postaya verilmeye hazır hâle getirilirdi. Bol çaylı, tütünlü, fiziki olarak küçük ama metafizik olarak dünyalar kadar geniş bu mekânda kimler yoktu ki... Başta, bütün titizliğiyle, ciddiyetiyle, inceliğiyle âdeta bir orkestra yönetircesine her işi büyük bir dikkatle kontrol eden Nuri Pakdil olmak üzere Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt, İsmail Kılıoğlu, Osman Sarı, Osman Nalbant, Bahri Zengin, Hasan Seyithanoğlu, Mehmet Âkif İnan, Alaeddin Özdenören, Cahit Zarifoğlu... Arada bir İstanbul'dan rahmetli Üstad Necip Fazıl'ın ya da rahmetli Fethi Gemuhluoğlu ağabeyin gelişyle doruğa çıkan heyecanımız, coşkumuz... *Edebiyat*, müthiş bir uyumun, birlikteliğin, dostluğun, kardeşliğin, arkadaşlığın, özverinin, ülküsel bütünlüğün adydı” (Ay, 2008: 16).

Şekil 2: Edebiyat dergisi bürosunun giriş kapısı

Hüseyin Su, günlüklerinde *Edebiyat* dergisini anlatırken Arif Ay'ın andığı Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt, Mehmet Âkif İnan, Alaeddin Özdenören, Cahit Zarifoğlu gibi isimlerden söz etmez. Bu isimler, günlüklerde başka bağlamlarda birkaç kez anılır. Anılan kişilerin 1976'da *Mavera* dergisini kurarak burada yazmaya başlamaları, *Edebiyat* çevresi ile iletişimlerinin zayıflamasına bu bağlamda günlüklerde daha az anılmalarına yol açmış olabilir. *Takvim Yırtıkları*'nın tarih aralığına denk düşen dönemde (1980-1993) *Edebiyat* dergisi çevresinde daha genç isimler vardır. *Edebiyat*'ta yetişen Arif Ay, Kamil Aydoğan, Ömer Erinç, Turan Koç, İdris Hamza, Bilal Cerir gibi isimler son zamanlarına kadar derginin yazı kadrosunda görülmüştür.²

1981 yılının Şubat ayında Tavşanlı'ya öğretmen olarak tayin olunan Hüseyin Su, burada hep nitelikli bir kültürel çevre ile içli dışlı olamayışının eksikliğini yaşar. Tavşanlı yıllarına ait notlar, çoğunlukla Tavşanlı'dan ve yazamamaktan yakınma mahiyetindedir. Yazamadığı için okumaya ağırlık veren Su, okumak ve yazmak arasında kuramadığı dengeden mustarıptır. "Haftada en az iki bazen üç, hatta dört kitap" okuduğu hâlde hiçbir şey yazamadığı dönemler olur. (Su, 2018a: 201). Tavşanlı yıllarına ait günlüklerde Hüseyin Su ağırlıklı olarak iç sesini dinler. Dış dünya ile irtibatı son derece zayıftır. "Nerede o yazarların kitaplarını yazdıkları kahveler, pastaneler ve kitaplıklar?" (Su, 2018a: 148). "Gezdikçe, yaşadıkça bitmeyecek şehirler hayal ediyorum. Sıcak somun ekmeği gibi yeni kitapların dizildiği kitapçı vitrinleri, soluk soluğa gelmiş, sayfaları çıtırtıyla açılan dergileri, gazeteleri" (Su, 2018a: 148). gibi yakınmalara sıkça rastlanır. Ara ara Ankara'ya gelip *Edebiyat*'ın bürosuna uğrasa da bir edebiyat mahfiline dâhil olma ihtiyacını daha çok mektuplar vasıtasıyla gidermeye çalışır. *Edebiyat* dergisi ortamına duyduğu özlem bir başka bölüme şöyle yansır:

Düşüncenin, yazının, genelde sanat ve edebiyatın bir ortam, atmosfer işi olduğu çok açık. Birlikteliğin sıcaklığı alıp götürüyor insanı. Hele bizim birlikteliğimizin ateşleyici dili ve yüklediği sorumluluğu düşününce kaptırıp gitmemek için ancak seyirci konumunda olmak gerekir. *Edebiyat*'ın iç işleyişini bilmeden dışarıdan bakanların, algılama zorluğu çekmelerinin nedeni de bu sanırım. Yayın dünyasındaki edebiyat dergilerinden herhangi bir derginin bürosundaki ilişkilerin burada da aynen geçerli olduğu sanılıyor (Su, 2018a: 33-34).

"Yayın dünyasındaki edebiyat dergilerinden herhangi bir derginin bürosundaki ilişkilerin burada da aynen geçerli olduğu sanılıyor." ifadesi *Edebiyat*'ın niteliği konusunda bir fikir vermektedir. Günlüklerin tamamı okunduğunda *Edebiyat*'ın kendine özgü duruşu daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Edebiyat, bir dergi olmanın ötesinde hayatın bütününe biçimlendiren bir ocak görünümünü arz etmektedir. Şair ve yazarların isminden başlayarak hemen bütün hayatlarına bir şekilde etki eden bu dergide yazılıp çizilenler bir imzaya ait görünse de kolektif bir nitelik taşırlar. Dergi çevresindeki hemen herkes tarafından müdahale edilen, yazarın kaleminden çıktıktan sonra türlü biçimler alan metinlerde bireysel eğilimler törpülenir. Hüseyin Su'nun ilk kitabı *Tüneller*'i eline aldığı anda bahsi geçen durumu şöyle ifade eder: "Şu anda elinde tuttuğun, bir birey olarak yalnızca kendi kitabın değil, *Edebiyat Dergisi Yayınları*'nın ve bütün arkadaşların yeni bir kitabıdır" (Su, 2018a: 125). "Yazarlık hevesi"ne kapılmamak bilinci ile donatılan, edebiyatı bir eylem olarak gören *Edebiyat* dergisi yazarları, derginin çizdiği genel çerçeve ile "kuşatılmış ve hizalanmış"tır. Dergi ortamı dışında başka bir dünyaya ihtiyaç duymayan yazarlar için bu bir kazanç mıdır yoksa kayıp mı? Hüseyin Su, bu soruyu şöyle cevaplar: "Her ikisi de olabiliyor sanırım duruma göre. Bu noktada benim, *Edebiyat*'ın dışındaki dünya ile sürdürdüğüm ilişkilerim, bu ilişkilerle beslendiğimi hissetsem de bir kaçamakmış gibi yük oluyor

² *Edebiyat* dergisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Aslan, H. (1996). *Edebiyat Dergisinin Özelli Fihristi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.; Sadıkoğlu İ. (2013). *Modern Türk Edebiyatı İçinde Nuri Pakdil'in Edebiyat Dergisinin Yeri ve Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.; Düşünsel, Entelektüel, Muhafif Bir Tasarım Olarak *Edebiyat Dergisi* ve Nuri Pakdil Özel Sayısı, *Hece*, Ocak 2015, 8 (85), 574 s.; Harmancı, A. (2015). *Yazının Yükü: Nuri Pakdil'in Edebiyat Dergisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yay.

vicdanıma. Doğru olduğuna eminim ama içimden yük duygusunu bütünüyle atamıyorum” (Su, 2018a: 164).

Yaklaşık on altı yıl yazarları kuşatan bu mahfilin büyü, seksenli yılların başından itibaren bozulmaya başlar. Hüseyin Su, Tavşanlı’dan izne geldiğinde *Edebiyat* dergisinde birtakım sorunların olduğunu fark eder. 4 Şubat 1982 tarihli notunda şunları söyler:

Edebiyat’ın Kızılırmak Sokak’taki evindeyiz arkadaşlarla birlikte. Merdiven altı bir yer burası; gibisi fazla. *Edebiyat* dergisinin bürosuna çok yakın ama daha önce arkadaşların kaldığı ‘Edebiyat Evleri’ni; yani ‘hücreleri’ düşününce bir geri çekilme olduğu çok açık bir biçimde görülüyor. Bir süredir devam eden bu daralma daha çok hissediliyor artık (Su, 2018a: 31).³

Hüseyin Su, bu bölümün devamında uzak kaldığı için tam olarak anlayamadığı sebeplerle *Edebiyat* dergisinde çözümler başladığını hisseder. *Edebiyat* evinde aynı gün yapılan sohbetlerden Mustafa Sarıçiçek, Ali Ulvi Temel gibi kimi isimlerin artık dergiye uğramadığını öğrenir (Su, 2018a: 32).

Hüseyin Su’nun Tavşanlı’daki görevi ve askerliği sebebiyle uzak kaldığı *Edebiyat* mahfilindeki çözümler günden güne güçlenmeye başlar. Su, Nuri Pakdil’in dört beş güne kadar İstanbul’dan Ankara’ya taşınacağını bildiren mektubunu aldığı anda (12 Ağustos 1983) bu taşınmanın *Edebiyat* dergisindeki çözümlerle ilgili olduğunu düşünür (Su, 2018a: 119). Daha çok mektuplar vasıtasıyla ve Nuri Pakdil dışındaki kişilerden öğrenmeye çalıştığı çözümlerin nedenlerini uzun zaman anlamaya çalışır. Nuri Pakdil’in Ankara’ya taşınmasından sonra da dergideki çözümler devam eder. Su, 30 Ekim 1983 tarihli Ankara ziyaretinde dergi çevresindeki ıssızlığı şu sözlerle anlatır:

Derginin çevresinde sürekli daralan bir ıssızlık ağı var. Büroya, eve uğramalar; yazı göndermeler çok seyrekleşmiş. Nuri Pakdil’in zaten keskin olan dili ve davranışları âdeta bir usturaya dönüşmüş. Arkadaşlara hayatın ve dünyanın farkına varmışlar. Her şeyi yerli yerince görebildiğimi sanmıyorum. Göremediğimi düşünmek hoşuma gidiyor. Hâlbuki ben Nuri Pakdil’in Ankara’ya dönüşünün kendisi için olmasa bile derginin hayrına olacağını umuyordum. Birkaç günden beri buralardayım ve hiç de umutlu olunabilecek bir durum yok (Su, 2018a: 142).

Aralık 1984’te *Edebiyat* dergisinin son sayısı çıkar. Hüseyin Su, bu sırada hâlâ Tavşanlı’dadır. *Edebiyat*’ta olanları 5 Ocak 1985’te ziyaretine gelen bir arkadaşından öğrenir. Su’nun, arkadaşından dinlediğine göre Ankara’daki öğrenci yurtlarına kitap ve dergi dağıtılacağı şeklinde haber verilir. Kitap ve dergi almak isteyen insanlar, *Edebiyat*’ın bürosu önünden Akay Yokuşu’na kadar kuyruk oluşturur. Nuri Pakdil; takım takım kitapları, dergileri öğrencilere “Halktan aldık, halka veriyoruz.” diyerek dağıtır (Su, 2018a: 213). Bu olaydan yaklaşık bir ay sonra (4 Şubat 1985) Ankara’ya gelen Hüseyin Su, durumu anlamaya çalışır. Kitap ve dergilerin “halk”a dağıtılmasına ironik göndermeler yapan arkadaşları bir

³ Hüseyin Su, ‘edebiyat evleri’ konusunda *Takvim Yırtıkları*’nda çok ayrıntılı bilgi vermez Tavşanlı’dan Ankara’ya geldiğinde bu evlere uğradığını ve arkadaşları ile görüşüğünü anlatmakla birlikte bu evlerin sayısı, iç işleyişi ve sakinlerinin kimler olduğunu detaylandırmaz. Bu evlerin mahiyeti, sayısı ve iç işleyişi ile ilgili yönelttiğimiz soruyu kendisi şu şekilde cevaplamıştır: “*Takvim Yırtıkları*’nda “Edebiyat Evleri” olarak bahsettiğim evlerin niteliği, Nuri Pakdil’in ve *Edebiyat* dergisinde yazan, derginin bürosundaki işler için gece gündüz koşturan, en önemlisi de *Edebiyat* dergisinin eylemine bilinçle ‘katılan’ ve bu eylemi bilinçle ‘seçen’ arkadaşların kaldığı evler olmaktan ibaretti. Dergi kapanıncaya dek son on yıl içindeki bu evlerden dördünü biliyorum ben. Birisi Nuri Pakdil’in İstanbul’a taşınıncaya kadar kaldığı evdi. Diğerleri de arkadaşların kaldığı evlerdi. Ben bu evlerde hiç kalmadım ama sürekli gider gelirdim. Daha çok aileleri Ankara’da oturmayan öğrenci arkadaşlarımız kalırdı bu evlerde. Bu evlerin *Edebiyat* dergisi ile organik bağları vardı elbette. Rasgele birileri gelip kalamazdı. Bu evleri, önemine binaen biraz da gizem katarak ‘hücre’ olarak anardık. Nuri Pakdil bu evlere gider gelirdi elbette. Hatta İstanbul’da olduğu yıllarda Ankara’ya gelince buralarda kalırdı. Zaten Ankara’ya dönüş yaptıktan sonra da bir buçuk iki yıl kadar *Edebiyat*’ın son evi olan Keçiören’de Cuma Sokak’taki evde kaldı ve daha sonra ise on iki yıl kaldığı otele çıktı.” (Hüseyin Su ile e-posta üzerinden yapılan görüşme, 24 Aralık 2018).

şaşkınlık içindedir ve işlerin bu noktaya gelmesindeki sorumluyu aramaktadırlar. Dergi bürosuna uğrayan Hüseyin Su, yıllarca büyük heyecanların yaşandığı bu mahfili “kanı çekilmiş bir organizma gibi” bulur. Demirler Pasajı’na değil sanki bir viraneye gelmiştir. Pasajın çaycısı Raşit Bey, iki gündür büronun açılmadığını söyler (Su, 2018a: 214-215).

Rotasyon nedeniyle 7 Ağustos 1985’te Hendek Lisesi’ne tayin olunan Hüseyin Su’nun buradaki yaşamı da Tavşanlı’dakinden farklı değildir. Çevreye ve sosyokültürel yapıya dair son derece sınırlı bilgiler verdikten sonra kendi içine döner, şehirden yakınmaya başlar. Bir yolunu bulup tez elden Ankara’ya dönmenin hayallerini kurar. Kültürel paylaşımlar yapabileceği bir ortamdan yoksun olmanın hüznünü dile getirir. Bu eksikliği Tavşanlı’daki gibi mektuplarla gidermeye çalışır. Bu dönemde Su’nun rüyalarına kadar sirayet eden bir mahfil ihtiyacı görülür. Arkadaşlarıyla konuştuğu kültürel projeler, *Edebiyat*’ın heyecan dolu günleri sıkça gördüğü rüyalar. Ankara’ya gidiş gelişler burada da devam eder. Ankara ziyaretlerinde *Edebiyat* çevresinden arkadaşları ile ve tabii ki Nuri Pakdil ile görüşür. Arkadaşları ile “Edebiyat evleri”nde Nuri Pakdil ile *Edebiyat*’ın bürosunda buluşur. Arkadaşları ile konuşmaları ağırlıklı olarak *Edebiyat*’taki çözülmeyi anlamak, durumun neden bu noktaya geldiği üzerine fikirler yürütmek üzerinedir. Nuri Pakdil ile görüşmelerinde ise *Edebiyat* dergisinden hiç söz edilmez. Daha çok Nuri Pakdil’in belirlediği gündemler üzerine konuşulur. Aradaki ilişki *Edebiyat* dergisinin akıbeti konusunda herhangi bir soru sorulmasını da engeller. Hüseyin Su’nun arkadaşlarıyla yaptığı konuşmaların birinde *Edebiyat* dergisindeki çözülmeye ilgili dikkat çekici tespitler vardır:

Düşünsel ve yazınsal çabalarımızı inancımızın belirlediği bir kimlikle sunamadığımızı, uzaktan yakından *Edebiyat* dergisine ilgi duyan, yakın duran, umut bağlayan insanlara Müslümanca bir dil ve tavırla yaklaşmadığımızı, insani ilişkilerimizdeki itici, sekte [katı, hoşgörüsüz], huysuz ve itham edici üslubun sonuçta bizi ‘insansız’ bıraktığımızı, yapaylığın insanlara güven vermediğini, muhataplarımızı yok ettiğimizi, uzaklaştırdığımızı... Bütün bunlar ve daha birçok benzer yanlışlarla yükselterek arkasında kendimizi mahkûm ettiğimiz duvarı, en azından dışarıdan yükseltenler kadar, içeriden de bizim yükselttiğimizi ve derdimizle dilimizin, davranışlarımızın, hayatımızın çok farklı olduğunu özellikle vurgulamaya çalıştım (Su, 2018a: 252).

Su’nun bu düşünceleri, arkadaşları tarafından da onay görür. Esasında bu özeleştirici günlüklerin tamamında çizilen Nuri Pakdil kişiliğinin *Edebiyat* dergisine bir yansıması gibi görünmektedir. Bu özeleştirici dışında *Edebiyat*’ın kapanmasını, Pakdil’in kişiliğine bağlayan yorumlar da görülür. “*Pakdil’in hiçbir konuda, hiç kimsenin koşullarını, gerekçelerini tanımıyor oluşu.*” bu yorumlardan biridir (Su, 2018b: 110). Su, Pakdil’den uzak kaldığı ve başka insanlarla etkileşime girdiği dönemlerde bu tip sorgulama ve özeleştirileri daha yoğun yapar. Hasta olduğu dönemde yaklaşık iki ay boyunca Pakdil ile görüşemez. Bu süreçte akrabalarının kendisini ziyareti esnasında düşündükleri ilginçtir:

Edebiyat’ın ilkelerine göre kitabımızda akrabalık bağı diye bir şey yazmıyor ya, [akrabaların] çoğunu yıllardır ancak bu vesile ile görebiliyorum. Ne biçim bir şeyse bu? Gözetilmesi gereken hassasiyetlerin başında yakın akrabaların geldiğini kuramsal olarak biz daha iyi bildiğimiz ve inandığımız hâlde, hayatta bu bilgiden yoksun ama hayatlarında geleneksel olarak içselleştirmiş insanlar bunu gözetip yaşıyorlar (Su, 2018b: 173).

Yine bu dönemde hayatı “*kitabilikten, kuramsal köşelilikten, entelektüel yalınkat soyutluktan çıkarıp, yalınkat bir yaşanırılığa dönüştürmek*” gerektiğini en azından kendisine itiraf eder (Su, 2018b: 233).⁴ Nuri Pakdil, sıradan insanlarla zaman zaman “şaşırtacak kadar avami” ilişkiler kursa da kendisine yakın insanlardan bekledikleri ve onlara karşı kullandığı dil daima bambaşkadır. Su, Pakdil’in *Edebiyat* dergisinin yaygınlık kazanması bağlamında neden böyle bir dil kullanmadığı sorusunun cevabını

⁴ Hüseyin Su’nun Pakdil’in eylemleri hakkındaki bu kafa karışıklığı yıllar sonra yazdığı *Entelektüel Öfke* isimli kitabında giderilmiştir. Pakdil’in tavırları hakkında bahsi geçen kitapta daha kesin hükümler yer alır. Pakdil’in birçok tavrı; siyasi, ailevi, entelektüel konumu ile belirli bir mantık dizgesi içinde izah edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Su, 2018d).

bulamaz. Meseleyi ilkeli olmak ve ilkeli kalmak konusundaki ısrarına bağlayarak Pakdil'i haklı görür. Pakdil'in, ilkelerden ödün verilerek sağlanabilecek bir açılımı istemediğini düşünür (Su, 2018b: 268-269).

10 Ağustos 1990 tarihli notlarda da Pakdil'in eylemin çitasını yüksek tuttuğu *Edebiyat*'ın yazarlarını eyleme öncelik vermemekle suçladığı belirtilir. *Edebiyat*'tan kopan her insanın da “en iyimser dille” Pakdil'in tutum ve davranışlarının tıkanmalara neden olduğu yönünde bir kanaate sahip olduğu ifade edilir (Su, 2018c: 22-23). Esasında Pakdil'in eylem isteğinin kendi içinde birtakım çelişkileri olduğu günlüklerde açıkça görülmektedir. Sürekli bir hareketsizlikten şikâyet eden ancak fiilî bir durumun oluşmasına da müsaade etmeyen Pakdil, âdeta kitlelerin kendi kendine onun kafasındaki doğruları görüp mutlak bir itaatle, her şeyden vazgeçerek etrafında kenetlenmelerini beklemektedir. *Edebiyat* dergisi bir eylem anlamı taşır, en azından dergi vasıtasıyla birilerine ulaşmak, bilinci diri tutmak gibi hedefler söz konusudur. Ancak derginin tekrar yayımlanması konusunda bir isteğin görülmeyişi, toplumla sürekli didişme, en ufak bir “yumuşama”ya müsamaha göstermeme Pakdil'in eylem isteği konusunda birtakım tereddütler doğurur. Hüseyin Su, günlüklerde yer yer bu durumdan yakınır: “Görüşmelerimiz fiilî bir duruma yol açmıyordu. O buna, ‘eylemsiz görüşmeler’ diyordu. Bizim açımızdan elbette yararlıydı ve sevgimizi, saygımızı, bağlılığımızı ifade ediyordu. Ayrıca eyleme dönüşecek bir girişimimize de izin vermiyordu. Bazen eylemi bile isteye düğümlediğini bile düşünüyorduk” (Su, 2018c: 129-130). Abdullah Harmancı'nın tespiti ile belki de Pakdil, toplumu idealize etmek yerine idealleri bireyselleştirme yolunu tercih etmişti (Harmancı, 2013: 66).

Hüseyin Su, 2 Ekim 1986'da Hendek'ten Ankara'ya taşındıktan sonra *Edebiyat* dergisine ilk ziyareti 1 Şubat 1987'de gerçekleşir. Fakat büro kapalıdır ve Nuri Pakdil “kendisi istemediği müddetçe bulunamayacağından” onun büroda olacağı zamanı kollamaktan başka çare yoktur. Birkaç kez gerçekleşen bu durumdan sonra nihayet 11 Şubat 1987'de büroda karşılaşılır. Pakdil “her zamanki müthiş hafızası” ile Su'nun büroya geldiği tarihleri, saatleri, kendisinin bu tarih ve saatlerden ne kadar vakit önce veya sonra geldiğini “yazılmış bir metinden okurcasına” söyler. Bu tarihten sonra Su ve Pakdil görüşmeleri yoğunluk kazanır. Çoğu zaman *Edebiyat*'ın bürosunda başlayıp Ulus civarındaki kahvehanelerde devam eden bu buluşmalarda kitaplardan, gazetelerden, Müslümanların durumlarından söz edilir. Pakdil'in hemen her konudaki titizliğini taşıyabilecek insan son derece azdır. Bu nedenle buluşmaların kalabalık bir kişi kadrosu yoktur. Günlüklerden anlaşıldığı kadarıyla Nuri Pakdil'de, ortama başka insanları da dâhil ederek kalabalık muhit oluşturma kaygısı yoktur. Bu buluşmaların en sadık müdavimi Hüseyin Su, Rafi Ukbe ve Murat Keramet'tir.⁵ Kimi zaman sohbet dışarıdan dâhil olmak isteyen insanlar hiç ummadıkları bir tavır ile karşılaşılır. Hüseyin Su, çok nadiren yanında getirdiği misafirleri konusunda kaygı duyar. Nuri Pakdil'in bu misafirlerle hiçbir şey konuşmayacağı gibi onları kovma ihtimali de vardır (Su, 2018b: 77).

Hapisten kaçmak için elleri ve dizleri üstünde üç kilometre yürüyenlerin haberini okuduktan sonra bunun yapıp yapılamayacağını otel odasında test eden, karşılaştığı her olayla birlikte sisteme karşı kinini büyütmeye çalışan, şehirden intikam almak için çöpleri daima sokaklara atarak kendine özgü bir eylem geliştiren, sabah jimnastiğindeki hareket tekrarlarını daima 163, 571, 610, 622 gibi dinî ve siyasî çağrışımları olan rakamlara sabitleyen bu insanla iletişim kurmak elbette zordur. Pakdil, günlük hayatta herkesin birbirine sorduğu “Nasılsın?” sorusundan bile rahatsız olur. Bu soruyu sorduğu için muhatabını azarlaması sıkça karşılaşılan bir durumdur. Fakat bu sorudan niçin rahatsız olduğunu asla açıklamaz. Rahatsızlığın sebebini muhatap anlamalıdır. Anlayamıyorsa iletişim kesilir. Daha evvel belirttiğimiz gibi Nuri Pakdil, muhatap olduğu insanların -Hüseyin Su, Rafi Ukbe, Murat Keramet'tin-

⁵ Bu iki isim, Su'nun Çubuk'ta çalıştığı yetmişli yıllardan arkadaşlarıdır. *Edebiyat*'la ve Nuri Pakdil'le tanışıklıkları Su vasıtası ile olur. Ancak *Edebiyat*'la ve Nuri Pakdil'le ilişkilerini yazı üzerinden devam ettirmezler. *Edebiyat* dergisinde yazıları görünmemekle birlikte Nuri Pakdil'in düşünceleri üzerinden bir ilişkileri ve bağları, bağlılıkları vardır. Rafi Ukbe'nin gerçek adı Yaşar Ölmez, Murat Keramet'tin gerçek adı ise Murat Arslan'dır. (Hüseyin Su ile e- posta üzerinden yapılan görüşme, 24 Aralık 2018).

hayatının her ânını düzenlemeye çalışır. Çaya kesinlikle şeker atılmaması, sofrada bolca yeşillik olması, eve kepekli ekmek alınması, kuru yemişin tuzsuz ve kavrulmamış olması, yemeklerde kullanılan yağ çeşidi... Pakdil'in müdahale alanlarından sadece bazılarıdır. Hüseyin Su'nun Pakdil'le ilişkilerini tanımlarken kullandığı "yüksek voltajlı elektrik akımı" metaforu Pakdil'in ilişki biçimini anlayabilmek açısından oldukça isabetlidir:

Nuri Pakdil'le yaşamak voltajı zaman zaman değişse de mütemadiyen elektrik akımına tutulmaktır. Gerilim sözcüğü, bu hâli tam olarak ifade etmeye yetmez. Belki yüksek gerilim biraz ifade edebilir. Esnediğiniz an yakalanırsınız. Sizi izlemesine de gerek yoktur. Devre dışı kalan boşluk bırakır çünkü. Gaflete kesinlikle yer yoktur onun lügatinde (Su, 2018a: 291).

Bu görüşmelerde Pakdil'in ruh hâline göre bazen saatler süren suskunluk zamanları vardır. Kimsenin sormaya cesaret edemediği bu suskunluğun sebebi her şey olabilir. Ekonomik sebepler, ortama yeni gelen birini beğenmemek, önceden yaşanmış bir olay, masa örtüsünün orantılı biçimde örtülmemesi veya kimsenin aklının ucundan geçmeyecek bir başka neden... Nuri Pakdil, suskunluğu sonlandırmak istediğinde mutlaka suskunluğun sebebini "ideolojik bir temellendirme"yle izah eder ve herkes bu temellendirmeyi kabul etmek zorunda kalır.

Edebiyat'ın kapanmasından sonra büro abdest alınıp namaz kılınan, Pakdil'in sağlıklı yaşam reçetesine uygun biçimde uzun uzun yemek hazırlıkları yapılan ve daha çok da depo gibi kullanılan bir yer hâline gelir (Su, 2018a: 317). Büro, dergi kapandıktan yaklaşık üç yıl sonra (28 Ocak 1988) boşaltılır (Su, 2018b: 373)⁶. Son eşyaları alıp pasajdan çıkarken Nuri Pakdil arkadaşlarına döner ve "Kesinlikle arkamıza bakmıyoruz beyler!" der. Dört kişilik ekip, arkalarına bakmadan Akay Caddesinden aşağı yürür. *Edebiyat*'ın artık bir bürosu, irtibat noktası ve karargâhı yoktur (Su, 2015).

Şekil 3: *Edebiyat*'ın bürosunun depo hâlini aldığı günlerden bir fotoğraf.

Edebiyat'ın kapanmasından yıllar sonra (90'lı yılların başlarında) *Edebiyat* çevresindeki eski arkadaşların görüşmeleri sıklaşır. Bu görüşmelerde Pakdil'in uyguladığı düşünce ve yazı disiplininin kurtulmuşluk psikolojisiyle yazarların daha serbest düşündüğü görülür. Düşünsel faaliyetler bir yerde olgunlaşır ve 11 Ocak 1992'de Öncü Büro isimli bir şirket kurulur (Su, 2018c: 202). Çoğunlukla *Edebiyat* dergisinin anılarının konuşulduğu bu şirket, *Edebiyat*'ın bir açılımı gibi düşünülse de Hüseyin Su, şirketin geleceğinden çok ümitli değildir. Çünkü geçen yıllar, hayata dair ilgi ve beklentileri farklılaştırmış; ilişkilerdeki eski sıcaklık büyük oranda kaybolmuş, literatür değişmiştir (Su, 2018c: 211). Başlarken bir dergi ve daha büyük bir yayınevi gibi düşünülen Öncü Büro'nun ilk altı ayını

⁶ Hüseyin Su, bu tarihi bir başka yazısında 30 Ocak 1988 Cumartesi olarak anar. (Su, 2015) Muhtemelen iki günlük fark büronun boşaltılması için geçen süredir.

değerlendirmek üzere Kızılcahamam Çam Otel’de bir toplantı yapılır (1 Mayıs 1992). *Edebiyat*’ta yazan isimlerin yüzde doksanı bu toplantıya eşleri ve çocukları ile katılır (Su, 2018c: 267). Günlüklerde Öncü Büro’nun yayımlama hazırlığı içinde olduğu birkaç kitaptan söz edilse de bu kitapların yayımlanıp yayımlanmadığı konusunda bir bilgi yoktur. Ancak İsmail Demirel’in verdiği bilgiye göre Öncü Kitap, Su’nun ismini saydığı kitapların da içinde olduğu toplam beş kitap yayımlamıştır (Demirel, 2013). Eski arkadaşlar, Öncü Büro dışında Burmalı isimli bir mekânda daha bir araya gelirler. Ragıp Karcı’nın keşfettiği bu mekân Kızılay civarında, Yüksel Caddesi üzerinde küçük bir pastanedir. Bu mekânda öne çıkan kişilik Ragıp Karcı’dır. Ragıp Karcı Fethi Gemuhluoğlu ve Osman Yüksel Serdengeçti ile hatıralarını anlatır, Melami meşrep şarkılar söyler, “fikhî sınırları ihlal eden” esprili bir dille konuşur (Su, 2018c: 197, 218, 312).

Edebiyat hakkında herkes bir yorum yapmakla birlikte asıl söz söylemesi gereken kişi yani Pakdil, bu konuda çoğunlukla sessizliği seçmiştir. Sadece 25 Mart 1993 tarihli notlarda bu konu hakkında düşünceleri görülür. “Özel adları hiç anmadan ilkeleri gözetip koruyarak” bir eleştiri yapar. Bu eleştiride *Edebiyat*’taki “arkadaşların dünyaya meylettğine” vurgu yapar. Oysa bu tavır onun arzuladığı Müslüman’a yakışmaz. Onun hayallerindeki Müslüman şu vasıfları taşır: “...bize bütün dünyayı ateşe verebilecek nesi var nesi yoksa bütün varlığını Allah için kül edebilecek şövalyeler gerekli! Müslüman biriktirmez kardeşim, çünkü biriktirdiçe iyice gömülür onların içine ve hiçbir zaman da çıkamaz” (Su, 2018c: 366).

Kahvehaneler, Lokantalar, Çay Ocakları, Türbeler, Camiler

Edebiyat dergisi bürosundan sonra *Takvim Yırtıkları*’na en yoğun biçimde yansıyan mahfiller kahvehaneler, lokantalar, çay ocakları, türbeler ve camilerdir. O yıllarda otelde yaşayan (önce Posta Caddesi’ndeki Zümrüt Palas sonra Devran Otel) Pakdil, sabah erkenden otelden çıkıp neredeyse gece yarısına kadar kahvehanelerde, çay ocaklarında kitap okumaya çalışır, arkadaşları ile -Hüseyin Su, Rafi Ukbe ve Murat Kerametin- sohbet eder. Çoğunluğu Ulus civarında olan bu mekânlar, daima Nuri Pakdil’in belirlediği yerlerdir. Pakdil, kendisini “kahveci” olarak tanımlar. Bu konudaki uzmanlığını şu sözlerle dile getirir:

Beyefendi siz kahveci değilsiniz. Bu cehennemdeki kahveleri ve buraların insan ilişkilerini bilmezsiniz. Bizimkisi, öyle sizin gibi keyif için rastgele bir kahveye girip bir iki çay içerek bir saat oturup çıkmaya benzemez. Bütün kahvelere defalarca uğrayacaksınız ve saatlerce oturacaksınız, kitap okuyacak, ısınacaksınız, yıllarca buralarda eviniz gibi yaşayacaksınız; yüz göz olacaksınız. Bunun için biz kahveciyiz (Su, 2018c: 51).

Nuri Pakdil’in Fransa tecrübesi, yer yer Fransa’daki mahfiller ile Türkiye’dekiler arasında bir kıyaslama zemini oluşturur. Paris’teki kahvelerde oyun oynanmadığından gürültüsüz ve dingin yerler olduğundan garsonların insanların başında dikilip “çay içecek misiniz?” gibi ilkel davranış ve sözlerle insanları rahatsız etmediğini söyler (Su, 2018a: 375). Bir başka zamanda ise Paris’in bütün mekânlarında özellikle de kafelerinde kitap okunduğundan, yazarların adresleri gibi belli kafeleri olduğundan söz eder. Kahire’de de durum farklı değildir. Necip Mahfuz, gazete yazılarını bile bir kahvede yazar ve misafirlerini burada kabul eder (Su, 2018c: 53-54). Pakdil, gazetelerde gördüğü mahfillerle ilgili bilgileri de arkadaşlarının dikkatine sunar. 12 Eylül 1987 tarihli günlükte Hüseyin Su, Pakdil altını çize çize okuduğu *Paris’te Kahve Keyfi* başlıklı yazıdan şu bölümleri aktarır:

Paris’te irili ufaklı 12500 kahve varmış. Kahveye, İstanbul’da ilk kez 1555’te, Paris’te 1643’te rastlanmış. İstanbul’dan yaklaşık yüz yıl sonra kahve ile tanılan Paris’te bugün ‘kırathane’ kültürü daha yerleşik ve daha ‘uygarca’ymış. Fransızlar, kahveyi ilk kez 1699’da içmiş. Evliya Çelebi, 1630 yılında İstanbul’da elli beş kahve saymış. Paris kahvelerinde konuşulur, okunur, yazılır, derse çalışılır, iş görüşmeleri yapılmış ve insanlar için bir tür yalnızlıklarından kurtuldukları mekânlanmış. Her şeyden önemlisi de herkesin kesesine göreymiş bu kahvehaneler. Kışın sıcak yazın da serin olurmuş (Su, 2018a: 345).

Hayatta tesadüflere asla yer bırakmayan Pakdil, mekân konusunda da -bir çay içimi durulacak kadar bile olsa- son derece titizdir. *“Bulunduğu şehri en ince ayrıntılarına kadar en güzel biçimde gezen Pakdil, Ankara’da en güzel oturup dinlenecek, çay içilecek, yemek yenilecek yerleri de bilir”* (Su, 2018a: 318). Pakdil’in bir şehri tanıma konusundaki heyecanı anlaşıldığı kadarıyla gençlik yıllarından beri devam etmektedir. Ona göre bir şehir ancak yürünerek tanınabilir. Paris’te yedi sekiz yıl kalanlar bile onun ancak dört ay kaldığı Paris’i bilmezler (Su, 2018c: 185). Nuri Pakdil’in dikkati ile keşfedilen ve günlüklerde ilk olarak anılan çay ocağı, Tuz Gölü Meydan Çay Ocağı’dır. İtfaiye Meydanı’ndaki Urfalıların lokanta sıralarının alt başında bulunan bu mekân salkım söğütlerle gölgelenmektedir (Su, 2018a: 318). Açık ve ferah bir mekân olduğu için Pakdil burayı çok sever.

Günlüklere yansıyan en dikkat çekici kahvehane Lale Kırathanesi’dir. Pakdil’in *“Bu kahve tarihe tanıklık ediyor.”*, *“Bu kahve tarihsel bir süreçle özdeşleşti.”* dediği Lale Kırathanesi Ulus’ta Valilik binasının arkasında İsmetpaşa Mahallesi’nin girişinde yer almaktadır. Belli bir dönem, her akşam, 18.30’da bu kahveye gelen Pakdil’le arkadaşları ayrıca randevulaşma gereği hissetmezler. Pakdil ve diğerleri kahvehanede her gün aynı masaya otururlar. Sağlıklı yaşam konusunda son derece titiz olan Pakdil, hemen bütün mekânlarda olduğu gibi burada da hava akımının olmadığı noktayı seçmeye özen gösterir. Kişilerin *“düşünsel dikkatini”* hava akımına karşı dikkatiyle ölçer. Futbol maçları izlemek dışında televizyona sırtı dönük olarak oturmak, televizyonu radyo gibi dinlemek de Pakdil’in kahvehanedeki ayırt edici bir özelliğidir. Kahvehanede Nuri Pakdil’in konuşmaları, tavırları giydiği parka, beresi, uzun saçları, kendisine gösterilen hürmet herkesin dikkatini çeker. Gürültü patırtı içinde ders yapar gibi kitap okuyan bu insanlar, İsmetpaşa için alışılmadık tiplerdir. Lale Kırathanesi’nin garsonu da bu durumu merak etmiş olacak ki Hüseyin Su’ya *“Ardında dolaşıp durduğunuz bu garip adam kim?, Bir iş yapıyor mu?, Evi barkı var mı?”* gibilerinden sorular yöneltir. Su da ona: *“Önemli bir yazar, önemli bir insan o”* diye cevap verir. *“Başka bir işi yok mu? Bizim gibi bir işte çalışmıyor mu?”* sorusuna aldığı *“Hayır hiç garsonluk yapmadı.”* cevabı garsonu pek memnun etmez (Su, 2018a: 372). Kahve çalışanlarına daima *“beyefendi”* diye hitap eden Pakdil, boşalan bardakları garsonların kolayca alabilecekleri şekilde masanın ucuna dizerek: *“Arkadaşlar eğilmesinler bir kez de olsa başka insanların, en azından bizim önümüzde eğilmesinler bu insanlar. Onların da onuru var.”* der (Su, 2018a: 381). Bir müddet sonra çalışanlar bu *“tuhaf”* insanlara alışırlar. Lale Kırathanesi’nin garsonu Pakdil’in *“Tahsin Bey, çay içelim lütfen!”* sözüne karşılık *“İçelim efendim!”* diye karşılık verir (Su, 2018b: 64). Çınar Kırathanesi garsonunun *“Çaylar 900 TL oldu efendim!”* sözüne karşılık *“Vehbi Bey, şunu düz yapsaydınız bari de insanları uğraştırmasaydınız”* der (Su, 2018c: 102). Masadaki yiyeceklerden kahvehane çalışanlarına da ikram eder (Su, 2018c: 113). İçtiği çayın bedelini fazlasıyla ödeyip *“paranın ne önemi var... el kiridir... çok paramız olsa da yürürken saça saça dolaşsak”* der (Su, 2018c: 238).

Şekil 4: Nuri Pakdil ve Hüseyin Su’nun belli bir dönem hemen her gün buluştukları Lale Kırathanesi

Lale Kıraathanesi'nde Pakdil ve arkadaşlarının gündemi yeni çıkan kitaplar, sosyal ve siyasi meselelerdir. Özellikle Filistin meselesi, bu sohbetlerin başat konularındandır. Esasında bu duyarlılık Pakdil'de hep vardır. *Edebiyat* dergisinde Filistin meselesini ısrarla gündemde tutar: “*Pakdil, İstanbul'dan Ankara'ya taşınırken yanına sadece üç şey alır: Kudüs fotoğrafı, yazı makinesi ve çantası*” (Temel, 2013: 109).⁷ *Edebiyat* dergisi yayında olduğu yıllarda derginin bürosunda “Kudüs'ü Düşünme Saatleri” düzenler. Bürodaki misafirlerini “Doğrul + ayağa kalk, Bayım!” komutuyla ayağa kaldırıp masa lambasının ışığını yakarak “Kudüs'ü Düşünme Saati, Kudüs'ü düşünelim beyler!” der. Herkes, yüzü Kudüs tablosuna dönük, esas duruş vaziyetinde, gözlerini kırpmadan dakikalarca Kudüs'ü düşünür (Su, 2018d: 112-113). Bahsi geçen duyarlılık derginin kapanmasından sonra Lale Kıraathanesi'nde de devam eder. Filistin'de sürdürülen mücadele ve bu mücadele sırasında gelen şehit haberleri, Pakdil tarafından dikkatle takip edilir. Pakdil, arkadaşlarının aynı dikkate sahip olmadığını anladığı anda ortamda bir gerginlik havası oluşur. Daima böyle sert bir hava içinde geçen buluşmalarda çok nadiren espri yapılır. Bu nadir esprilerden birisi de Pakdil'in “Arkadaşlar, bugün 13 Nisan 1988, Lale Kıraathanesi ayinlerini kapatıyoruz.” sözüdür (Su, 2018b: 90).

Şekil 5: Nuri Pakdil ve Hüseyin Su'nun Lale Kıraathanesi'nde her zaman oturdukları masa.

Edebiyat, kapandıktan sonra siyasal meselelere daha fazla kafa yoran ve tabii olarak siyasal içerikli kitaplara yönelen Pakdil; kahvehanelerde, çay ocaklarında daima “çelik bir yay gibi” gerilmiş vaziyettedir. Muhataplarını iki üç günde bir “şunu okudunuz mu, bunu okudunuz mu?” diye sorguya çeker. Okunmasını istedikleri genel olarak siyasal içerikli özellikle de sol, sosyalist mücadeleler söz eden kitaplardır. Pakdil; sürgün, hapis, işkence gibi acılarla yüklü kitapları kimin yazdığına bakmaksızın okumak gerektiğini söyler. Para yoksa evdeki tencereler, tavalar, hatta sırttaki gömlekler satılıp bu kitaplar okunmalıdır (Su, 2018b: 299). Hüseyin Su, edebiyat okumalarını azalttığı ve kalemi körelttiği gerekçesiyle zaman zaman bu okumalardan yakınıyor (Su, 2018b: 250). Pakdil ile görüşmediği dönemlerde edebî okumalarını yoğunlaştırır. Siyasal okuma ile edebî okuma arasında yaptığı karşılaştırmada edebî dilin siyasal dile üstünlüğünü vurgular. Sanat ve edebiyatın dilini “insani yaradılıştaki doğal dile en yakın dil” olarak görür (Su, 2018b: 278-279). Pakdil'in kendisi de zaman zaman bu siyasal okumalardan şikâyet etse de “ateşleyici ve kavurucu hayatların ve süreçlerin tanıdığı kitaplar” a dayanamaz.

⁷ Bu konu hakkında ayrıca bkz.: (Emre, 2016: 47-52.; Öztürk, 2017: 52-53.)

Pakdil'in okunmasını istediği kitaplardan bazıları şunlardır: *Filistin Sorunu ve FKÖ, İran'da Devrim ve Karşı Devrim, Bir İnsan, Troçki İstanbul'da, Hayyam ve Rubaileri, Bir Özyaşam Öyküsü, Ateşten Köprü, Politik Göçmenler...* Yeni çıkan kitapları takip konusunda son derece dikkatli olan Pakdil, okuduğu kitapları evi olmadığı için Ankara'nın çeşitli yerlerinde tuttuğu depolara -bunlar Yeşilöz'de ve Hasköy'dedir- koyar. Hüseyin Su'nun *Şahlar Şahı* isimli "yeni" bir kitaptan bahsetmesi üzerine şu sözü söyler: "*O kitap Ankara'ya geledi yirmi gün oldu beyefendi. Yirmi gün önce alıp okudum ben o kitabı. Dehşet ve güzel bir kitaptır elbette*" (Su, 2018b: 270). Bir başka konuşmasında da Hüseyin Su'nun okuduğunu söylediği kitaplar için şu yorumu yapar: "*...bu saydıklarınızın hemen hepsi de birer ikişer ay önce yayımlanmış kitaplar. Ben sizden daha üç gün önce tablaya konmuş kitaplardan okuduklarınızın adlarını öğrenmek istiyorum*" (Su, 2018b: 298).

Pakdil'in lügatinde "gevşeme"ye asla yer yoktur. Her an açık bir "şuur"la çevrede olup biten fakat kimsenin dikkatini çekmeyen meseleleri ideolojik bir bakış açısıyla yorumlar. Sağ elini yumruk yapıp sol elinin içine vururken "Kin gerekli bize beyefendi, kin" der (Su, 2018b: 301). Pakdil'in karşılaştığı her yanlış kinini büyütme için ona bir fırsat verir. Hatta bu yanlışları görebilmesi ona göre kendisine ihsan edilmiş bir lütuftur.

İnsanlarda kin eksik beyler, kin. Kininizi koruyun, korumak yetmez, her gün daha da çoğaltmanız gerekir. Kin duymazsanız, kininizi sürekli çoğaltmazsanız her gün biraz daha kaybolur giderseniz siz de başkaları gibi. Bu durumda ayakta kalmamız mümkün değildir. Kin duymayan insan, kesinlikle teslim olmuş demektir! Bunu böyle bilesiniz! (Su 2018a: 380).

Sağlık konusunda son derece titiz olmayı, devrimci bir hassasiyet ile ilişkilendiren Pakdil, bedenini kontrol edemeyenin ideolojisini de kontrol edemeyeceğine inanır. Bu ideolojik temellendirmenin tabii bir sonucu olarak yediğine içtiğine de özen gösterir. Gidilecek lokantaları daima kendisi belirler. Bunlar, önceden mutlaka gidilmiş, inceden inceye tetkik edilmiş yerlerdir. Zira onun hayatında "karambol"e yer yoktur. Pakdil, Fransa kıraathaneleri ile Türkiye'deki kıraathaneleri kıyasladığı gibi lokantaları da kıyaslar. "*Patates de çok önemlidir beyefendi. Tabii patates püresi de öyle biliyorsunuz. Paris'te siz istemeseniz bile masanıza haşlanmış patates konur mutlaka. Hemen her yerde bulmanız mümkündür*" (Su, 2018b, 338).

En sık gidilen lokanta Emniyet Lokantası'dır. Ulus, İsmetpaşa'da karakolun karşısında bulunan bu mekânın işletmecileri de Nuri Pakdil'i tanır ve yaşanan birtakım "sıradışı" şeyleri görmezden gelirler. Çoğunlukla birer susuz ve az kuru fasulye birer de pilav yenir. Pakdil'in sırtı her zaman olduğu gibi televizyona dönüktür diğerleri ise "kaşlarını kaldırıp bakmadan göz ucuyla" televizyon izlerler. Sofrada ekmek yenmez ve bol miktarda yeşillik vardır. Bu yeşillikler çoğunlukla dışarıda hazırlanmıştır. Müşteriler için yadırgatıcı durum kimi zaman: "Onları yedikten sonra lokantaya gelmeye ne gerek vardı!" gibi sözlerle tepkilere neden olur (Su, 2018c: 102). Ancak lokanta çalışanları "çıkınları" ile gelen bu müşterileri yadırgamazlar (Su, 2018b: 133). Yeni gidilmeye başlanan lokantalarda bile bu sıradışı müşterilere çabuk intibak sağlanır. Pakdil'in neleri yeyip yemediği, yemek zevki ve dikkati çabucak öğrenilir. İlişkilere çekidüzen verilir. Hitaplarda Nuri Pakdil'in kelimelerini kullanmaya dikkat edilir (Su, 2018b: 330-331).

*Takvim Yırtıkları'*na yansıyan camiler ve mescitler, çoğu zaman bir gerilim sebebidir. Nuri Pakdil, camide kılınan hemen her namazdan sonra büyük bir gerilim yaşar. Cemaatin namaz ve başka dinî konulardaki birtakım özensizlikleri Nuri Pakdil'i âdeta çileden çıkarır. Ramazana denk gelen 5 Nisan 1991 tarihli günlüğe Karanfil Sokak'taki İstanbul Piyazcısı'nda yapılan iftardan sonra akşam namazı için Yüksel Camisi'ne gidilir. Nuri Pakdil, mihrabın iki yanında Allah ve Muhammed yazılı lambayı yakıp "Camileri neden aydınlatmazlar ki?" der. Namaza durduklarında görevli gelip lambaları kapatır. Çıkarken Nuri Pakdil çok sinirlenir. "*Görüyorsunuz değil mi? Allah'ın ve peygamberin adını söndürüyor. (...) Şimdi gidip şunun ağzını burnunu dağıtmaz mısınız?*" diye bağırır. Üstelik sadece görevliye bağırarak kalmaz. "Neden gıkınız çıkmıyor kardeşim!" diyerek karşındakileri de azarlar (Su, 2018c: 137). 2 Mayıs 1991 tarihli günlüklerde ise SSK İşhanı'nın altındaki mescitte namaz kılınları

eleştirir. Pakdil'e göre bu insanlar namaz falan kılmazlar. Yaptıkları iş Tanrı'yla alay etmektir. Namazları ise "Halıları gagalar gibi" şuursuz bir biçimde yatıp kalkmaktan ibarettir (Su, 2018c: 145).

Nuri Pakdil, Ankara'ya taşındıktan kısa bir süre sonra Posta Caddesi'ndeki Zümrüt Otel'e yerleşir. Pakdil, Posta Caddesi'ndeki bu otelin 269 numaralı odasında bir gün bile ara vermeksizin yaklaşık sekiz yıl kalır. (Bu süre *Takvim Yırtıkları*'nın zaman aralığına denk gelen süredir. Sonrasında dört yıl daha otelde yaşar.) Kendi iddiasına göre bu bir rekordur. Y.K. (Muhtemelen Yahya Kemal) gibi uzun süreli otellerde kalanlar olmuşsa da kendisi gibi bu kadar uzun süre ve aralıksız kalan yoktur (Su, 2018c: 80-81). Pakdil'in oteldeki yaşamı, oteldeki diğer insanlarla diyalogları günlüklerin sadece bir yerinde görülür. "Bir dakikalık sükûnete hasret kaldık koskoca yeryüzünde beyler!" diyen Pakdil, oteldeki gürültüden yakınıdır. Çalışanların ekmeklerine mani olurum, düşüncesiyle ısrarlı şikâyetlerinden vazgeçse de bir gün çay ocağında çalışanlar o kadar gürültü yapar ki Pakdil görevliye telefon edip "*Şu aşağıdaki itlerin yüzüne tükürmez misiniz bayım! Hiç susmayacaklar mı? Siz nasıl katlanıyorsunuz bunca zırlıya?*" demek zorunda kalır (Su, 2018c: 80-81). Ara ara otelde kaldığı süreyi yıl, ay ve gün olarak arkadaşlarına söyleyip "Evde kalmanın kadrini iyi bilin!" diyerek nasihat eder (Su, 2018c: 285). Fakat kendisine bir ev tutmak isteyen arkadaşlarının tekliflerini reddeder. Kendine muhalefet eden bu tavrın mutlaka ideolojik temellendirmelerle kurulu bir açıklaması vardır. Ancak günlüklerde bu gerekçe belirtilmez.

Şekil 6: Pakdil'in yıllarca kaldığı Zümrüt Otel.

Hemen her buluşmanın sonunda -genellikle saat 23.00 sıralarıdır- tekrar eden ritüel türbe ziyaretleridir. Çoğunlukla Hacı Bayram Türbesi ziyaret edilmekle birlikte Karyagdı ve Hallâç Mahmut Türbeleri de ihmal edilmez. Türbeler ziyaret edilip “tekmil” verildikten sonra çevreden gelip geçenlerin şaşkın bakışları arasında birbirlerini okuyup üfleyip elleriyle meshederek “dua zırhı”na bürünüp ayrılırlar. Pakdil ve arkadaşlarının türbelere verdikleri ehemmiyet, sayılar konusundaki hassasiyetleri, “kalplerini doğrultarak” birbirlerini bulmaları mutasavvıf insanların dikkatlerini ve yaşama biçimlerini yansıtmakla birlikte tasavvufi bir bağlılıkları olduğuna dair günlüklere yansıyan bir bilgi yoktur. Ancak günlüklerin bir yerinde Cahit Yeşilyurt'un “*Tasavvuf diliyle konuşuyorsunuz ama tasavvuftan söz etsek karşı çıkarsınız.*” sözü karşısında Hüseyin Su şu yorumu yapar: “*Bir kültürü ayıklamak amacıyla eleştirmeyi, kültürün kaynağını eleştirmek olarak anlıyordu*” (Su, 2018c: 237). Buradan hareketle tasavvufa kökten karşı olmadıkları ancak yanlış tasavvufi algılamaya karşı bir tavır koyduklarını söyleyebiliriz.

Aşağı yukarı böyle bir döngü içinde sürüp giden görüşmelerin ismini andıklarımız dışında kıraathane, kahvehane, çay ocağı ve lokanta cinsinden onlarca mekânı daha vardır. Bu mekânların isimleri şöyledir:

Kıraathane, Kahvehane ve Çay ocakları: Devran Çayevi, (c.1, s. 343) Dostlar Çayevi (c.1, s. 278), Anadolu Kahvesi (c. 2 s. 13), Murat Kıraathanesi (c. 2 s. 354), Karadeniz Kıraathanesi (c. 2 s. 354), Kardeşler Kıraathanesi (c. 2 s. 120; 130; 354), Yeni Hal Kıraathanesi (c. 2 s. 33), Ilgaz Kıraathanesi (c. 2 s. 258-316) Örnek Ilgaz (c. 2 s. 330-337; c. 3, s. 63) Çamlık Kıraathanesi (c.2 s. 366) Çınar Kıraathanesi (c.2 s. 368; c.3 s.70), Çınaraltı Kıraathanesi (c.2, s. 15) Paris Aile Salonu (c.2, s. 15) Salon Yılmaz (c. 3, s. 33, 71), Karadeniz Dostlar Kıraathanesi (c.3 s. 39), Kanaat Kıraathanesi (c.3 s. 172), Karanfil Kıraathanesi (c.3 s. 203), Balkan Kıraathanesi (c. 3, s. 225, 241), Salon Minder (c. 3, s. 327), Kayaş tren istasyonu yanındaki çay bahçesi (c. 3, s. 83) **Lokantalar:** Mevlana Kebap (c. 2, s. 127) Karadeniz Sahil Lokantası (c. 2 s. 353) Güzel Karadeniz Çimen Lokantası (c. 2 s. 354) Bosna Lokantası (c. 2 s. 136), Çiçek Lokantası (c.2 s. 251, c.3 s. 161), Gülbaba Lokantası (c. 2 s. 367), Kösem Piknik (c. 3, s. 27), Rumeli İşkembecisi (c.3, s. 85), Ofis Piknik (c. 3, s. 86), Boğaziçi Lokantası (c. 3, s. 204), Ankara Tren Garı'nın bekleme salonu ve lokantası (Su, 2018b, s. 332).

Nuri Pakdil'in İstanbul'daki evi

Hüseyin Su, 2 Ağustos 1982 tarihli notlarında Rafi Ukbe ile İstanbul'a gittiklerini Nuri Pakdil'i birkaç saatliğine ziyaret ettikten sonra İstanbul'u gezmeyi düşündüklerini ancak Pakdil'in ısrarları sebebiyle ilk gün orada kaldıklarını söyler. “Her an bir hâlden başka bir hâle geçen”, “söz, suskunluk, gerilim, coşku, fırça ve övgü dolu” bu birliktelikte sürekli bir şeyler okunur; müzik dinlenir, yemek yenir ve alışveriş yapılır. Nuri Pakdil'in bulunduğu her ortamda hissedilen gerilim yüklü saatler yaşanır. Su'nun tabiri ile Pakdil kendisi ile birlikte misafirlerini “suyuna elektrik verilmiş bir havuza daldırıp daldırıp çıkarır.” O günlerde okuduğu anlaşılan *Riyazü's-Salihin*'i kitaplıktan indirip iki saat boyunca altını çizdiği kısımları misafirlerine gösterir. Hadislere alışılmışın dışında ekonomik, sosyal ve siyasal yorumlar getirir (Su, 2018a: 53-54).

Ali Göçer, Fuat Altınsoy ve Ömer Erinç'in de bulunduğu bu ortamda akşam yemeği için Fuat Altınsoy bulgur pilavı ve Pakdil meyam şerbeti hazırlar. Yemekten sonra Nuri Pakdil, *Edebiyat* dergisi çevresinde “terbiye dili ve yöntemi” olarak tabir edilen usulü kullanarak misafirlerini ideolojik dikkatlerini test etmeye çalışır. *Takvim Yırtıkları*'nda sıkça karşılaşılan daha önce de kısmen değindiğimiz bu usulün işleyişi şöyledir: Her şeyin normal akışında seyrettiği düşünülen bir anda Nuri Pakdil suskunlaşır; dirseklerini dizlerine dayar, ellerini sık sık birbirine vurur, yüzünde ve gözündeki tikler hareketlenmeye başlar ve nihayet kırılgan bir sesle muhataplarını sorgulamaya başlar. İçki satan bir dükkândaki kelime-i tevhid tablosunu, gazetenin ekonomi sayfasındaki banka mevduatlarının artışına dair haberi, gazetede ki hava durumu çizelgesinde Tahran, Kudüs, Mekke gibi İslam şehirlerinin olmadığını fark etmemek muhatapları için tam bir felakettir. “Öfkeden ve hınçtan ibaret Müslüman

bilinç”in acımasız bir eleştirisinden sonra ortama uzun süren sessizlik hâkim olur. Pakdil, havayı yumuşatmak istiyorsa jest ve mimiklerini yumuşatıp yeni bir konu bulur. Havayı yumuşatmak istemiyorsa o günkü sohbet artık sona ermiş demektir. Nuri Pakdil, o gün de ideolojik bir test ve sonucunda acımasız eleştiriden sonra: “Cami ile ilgili bildiğimiz bütün sözcükleri yazalım beyler” diyerek ortamı yumuşatıp misafirlerini âdeta bir oyuna davet eder. Hüseyin Su’nun o gün söylediği “mihrabiye” kelimesini çok beğenir ve şu cümleyi kurar: “Beyefendi ne güzel bir sözcük bu böyle, kurabiye der gibi.” Pakdil, bu kelimeyi ve o gün yaşananları yıllar sonra bile Hüseyin Su’ya hatırlatır (Su, 2018c: 234).

Nuri Pakdil, Ankara’ya taşınmasını (Ağustos 1983) bir geri çekilme olarak yorumlar. Ankara’da yaşadığı günler boyunca daima İstanbul’a bir özlem hisseder. Bu özlem özellikle 90’lı yılların başından itibaren daha belirgin hâle gelir. *Takvim Yırtıkları*’nın 1990-1993 yıllarını anlatan son cildinde İstanbul özlemi baskın biçimde hissedilir. Pakdil, İstanbul’dan ayrı kalışını gün gün hesap eder. “...bugün tam seksen sekiz ay oldu İstanbul’dan geleli” (Su, 2018c: 57). *Takvim Yırtıkları*’nın önemli mahfillerinden olan Ankara Tren Garı’nda İstanbul’a giden mavi trenin arkasından bakarak iç çekmeler sıkça rastlanan bir durumdur (Su, 2018b: 142). Yedi yıl sonra mavi trenle İstanbul’a yaptığı kısa süreli seyahatten şöyle söz eder: “*Haydarpaşa Garı’na indiğimde İstanbul’u içime çektim doyusuya! Çocukluğumda babamla gittiğim gündün itibaren yeniden yaşadım sanki bütün anıları. ‘Biz İstanbulsuz yapamayız!’*” (Su, 2018c: 56). *Takvim Yırtıkları*’nın bir başka önemli mahfili olan Akman Bozacısı da İstanbul’u ve Vefa Bozacısı’nı hatırlatması bakımından kıymetli görülür (Su, 2018b: 363; Su, 2018c: 57). İstanbul Piyazcısı’na giderken de “*İstanbul’da yemeğe gidiyormuşuz duygusuna kapılıyorum.*” der (Su, 2018c: 38, 122).

Diriliş Dergisi

Diriliş dergisi *Takvim Yırtıkları*’nda sadece bir kez geçer. Hüseyin Su, 2 Ağustos 1982 tarihli İstanbul ziyaretinde *Diriliş*’e de uğrar. Su’nun Tavşanlı’da görev yaptığını öğrenen Sezai Karakoç, Necip Fazıl’ın Büyük Doğu Derneği’nin ilk şubesini Tavşanlı’da açmasından ve oradan hatırladığı birtakım isimlerden söz eder. Büyük Doğu ile ilgili hatıralardan, maliye günlerinden, Cemal Süreya’dan ve *Pazar Postası*’ndan bahseder. *Diriliş* dergisinden sonra Divanyolu’nda bir kahveye otururlar. Karakoç, burada da politik gündemle ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler verir. Burada Karakoç’un Siyasal’dan arkadaşı Paşa da sohbeğe dâhil olur. Hüseyin Su, “son derece çenesi düşük” “sürekli sulu şakalar yapan” bu adama Sezai Karakoç’un nasıl tahammül edebildiğine hayret eder. Hüseyin Su’nun Karakoç ve Pakdil arasına yaptığı şu karşılaştırma dikkat çekicidir:

Edebiyat’ın ve Nuri Pakdil’in gerilimli, evrensel, siyasal açısına alışkın olduğumuzdan Sezai Karakoç’un iç ve dış olaylarla ilgili yorumları, 12 Eylül darbesinden beklentileri, Nato, Cento, Afganistan, İran-İrak savaşı üzerine düşünceleri ve yorumları bize son derece ‘sağcı’ geliyordu. Düşünce dili derindi ama ne denli yumuşaktı böyle! Nuri Pakdil’in muhalif, entelektüel diline ve tavrına karşın Sezai Karakoç, malumat sahibi bir kültür adamıydı sanki. Ama biz, onun tefekkür boyutunu ve şairliğini çok iyi biliyorduk (Su, 2018a: 57).

Kitabevleri

Takvim Yırtıkları’nın önemli mahfillerinden birisi de kitabevleridir. Hüseyin Su, Tavşanlı ve Hendek’te iken sürekli istediği kitaplara ulaşamamanın sıkıntısından söz eder. Ankara’ya geldiğinde sık sık kitabevlerine uğrar. Hastalığı dönemindeki iki aylık kesintiyi saymazsak birkaç günde bir mutlaka kitapçılara uğrar. Ona göre kitabevlerine sık sık uğramak kitap alınmasa bile kitabı görmek, dokunmak, ön sözleri, arka kapak yazılarını okumak insanın iç kıpırtılarının sürekli devingen kalmasını sağlar (Su, 2018b: 247).

Günlüklerde en çok ismi anılan kitabevi Kızılay’daki ABC Kitabevi’dir. 29 Ocak 1991 tarihli notlarda Pakdil ve Hüseyin Su kitapçıya birlikte giderler. Esasında günlüklerde kitaplardan çokça söz

edilse de kitabeveleri birlikte sıkça uğranılan mekânlardan değildir. Bu anlamda birlikte yapılan bu ziyaret önemlidir. Su'ya göre Pakdil ile kitapçı gezmenin bir başka değeri vardır. Onun nasıl kitap seçtiğini, oradaki dikkatlerini görmek Su'ya heyecan verir. Çünkü o, bir kitabevine girip, rastgele kitabını alıp çıkan birisi değildir. Zemin kattaki eski ve yabancı kitaplar bölümüne girdiklerinde görevliler Pakdil'i nazikçe karşılarlar. İkranda bulunmak isterler. Pakdil, bu olay üzerine *gölerek* "Görüyorsunuz ki bizim de dostlarımız var. Sadece sizin dostlarınız yok!" der. Saygıyla bekleyen görevliye kendisi için kitap ayırıp ayırmadığını sorar. Kitapçı ise "...sizin aradığınız türde kitap gelmedi" diye cevap verir (Su, 2018c: 90-91). Bu olayda dikkat çekici hususlardan birisi bunca içli dışlı olmalarına rağmen Su için hâlâ Pakdil'in birçok bilmediği gizemli yanının olmasıdır. Hangi kitapçıya gidip geldiğini, kimlerle tanış olduğunu dahi bilmemektedir. Günlüklerin birçok yerinde Su'yu şaşırtan bu tip olaylar yaşanır. Günlüklerde Su'nun özel yaşamından eşi, çocukları, iş hayatı hemen hiçbir detay yer almadığı gibi Pakdil'in özel yaşamına dair de birçok mesele karanlıkta kalır. Kendisi anlatmadığı müddetçe beraber olmadıkları zamanlarda ne yaptığı, nerelere gittiği, akrabaları ve akrabalık ilişkileri gibi konularda Su dâhil kimse bir şey soramaz. Esasında bu Pakdil'in hayat karşısındaki tutumudur. Mahremiyete fazlaca değer verir. Yediği içtiği giydiği bile ayrıntılarıyla bilinsin istemez. 18 Ocak 1992 tarihli notta şunları söyler:

Arkadaşlar sizin için öyle değil ama bizim için gidecek yer kalmadı neredeyse. Çünkü her gün aynı yerlere gide gide utanır olduk. Sokakta yaşadığımızı düşünecek insanlar. Haksız da sayılmazlar ama yine de perdeyi bütünüyle kaldırmamak gerekiyor hayatımızın üstünden. İnsanlar, ne yediğinizi ne içtiğinizi, ne giydiğinizi bütün ayrıntısıyla biliyorlar. Huyunuzu, suyunuzu biliyorlar. Bu endişelerin insana mahremiyet duygusunu yitirdiğini duyumsadınız mı hiç? Tabii ki istemeyiz yaşamanızı, Allah yaşatmasın (Su, 2018c: 213).

Hüseyin Su, 2 Eylül 1991 tarihli günlüğünde ise ABC Kitabevi'nin önündeki dergilere bakarken muhtemelen dergilerin sert siyasal tutumlarından dolayı bazı yazar ve sanatçıların "insafsız ve vicdansız" siyasal bilince sahip olduklarını düşünür. Hatta bu bir bilinç değil "körleşme"dir (Su, 2018c: 164).

Günlüklere yansıyan bir başka mahfil, Kırıkkale'de Metin Bal'ın dükkânıdır. Hüseyin Su, *Edebiyat* yazarlarından Halis Altındağ'ın ölüm haberi aldığı ânı anlatırken Kırıkkale'deki bu mekândan da söz eder. Çok fazla ayrıntılarına girilmeyen bu mekân ve müdavimleri önemli görünmektedir:

Yedi yıl önce Halis Altındağ öldüğünde Kırıkkale'deydim. *Edebiyat* dergisinin Mayıs 1976 sayısını almak için Metin Bal'ın dükkânına uğramıştım. Edep ve incelik abidesi olan Metin Ağabey'in masasının üzeri ve arkasındaki raflar *Edebiyat*, *Diriliş* ve *Büyük Doğu* dergileri ve yayınları ile dolu dolu olurdu hep. Dükkâna her varışımızda onu, eğer yalnızsa elinde sigarası, çayı ve çize çize okuduğu kitabıyla ya da Haydar Keskin, Ahmet Arica, Beşir Atalay, Cemil Dilsiz ve Bekir Hastunç ağabeylerle konuşur, tartışırken bulurduk. Bu ağabeyler 'Büyük Doğucu' olarak bilinirdi Kırıkkale'de (Su, 2018a: 97).

Hüseyin Su'nun Pakdil'le tanışma arzusu da bir lise öğrencisiyken bu mekânın müdavimlerinden Beşir Atalay'da gördüğü *Edebiyat* dergisi vasıtasıyla olmuştur. Kırıkkale'de 1970 yılında gördüğü bu derginin "biçiminden, muhalif, savaşçı dilinden ve Orta Doğu, Filistin, Afrika edebiyatından yapılan çevirilerinden" çok etkilenir. Hemen bir mektup yazarak dergiye abone olduktan kısa bir süre sonra Ankara'ya giderek Pakdil ile tanışır (Su, 2018d: 229-232).

Sonuç

Takvim Yırtıkları, kitaplar üzerinden bütün dünyaya ve insanlık tarihine açık ancak yaşam alanı bakımından son derece sınırlı ve dar çerçevede kalmış bir hayatı yansıtır. *Edebiyat* dergisi ve Pakdil'in sınırladığı bu dar çerçeve nedeniyle *Takvim Yırtıklar*'ını ele alan hemen her yazının kaderi kaçınılmaz olarak *Edebiyat*'tan ve Nuri Pakdil'den söz etmek olacak gibi görünüyor. *Edebiyat*'ın -doğal olarak Pakdil'in- belirlediği "âdâp ve erkân"ı *Takvim Yırtıkları*'nın her satırında hissedebilmek mümkün.

Yazar, 1980-1993 yılları arasındaki on dört yılı kuşatan günlüklerin ancak son birkaç yılında başka insanlarla zorunluluklar dışında ilişkiler geliştirir. Bu ilişki münasebetiyle günlükleri, mekân ve kültürel/ideolojik atmosfer bağlamında okuma çabamız, zorunlu olarak ikili arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı birtakım sonuçları ele almamıza yol açtı.

Takvim Yırtıkları'nda Pakdil'le ilişkisi olmayan çok az mekân vardır. Dolayısıyla mekânların büyük çoğunluğunda Pakdil'in kuralları geçerlidir. Günlüklerde çizilen Pakdil portresinden anlaşıldığı kadarıyla aksi bir durumun düşünülmesi de pek mümkün değildir. Pakdil, girdiği her ortamda kendi kurallarının geçerli olmasını isteyen baskın bir kişiliktir. Bu, ister istemez yalnızlaşmasına neden olur. Çevresinde kalan birkaç kişiyi bile kaybetmekten korkmayacak kadar sert bir mizaca sahiptir. Yanında kalan son üç kişiye defalarca “Sizden bile emin değilim” demesi sıradan insanlar için tahammül edilemez bir durumdur. Bu durum, anlatıcının Pakdil'e nasıl bir bağ ve saygı ile bağlı olduğunu da göstermektedir. Günlüklerin hiçbir yerinde Pakdil'e karşı olumsuzlayıcı, ölçsüz, suçlayıcı bir dil kullanılmaz. Pakdil'e dönük eleştirilerde daima bir anlama çabası hâkimdir. Pakdil'le ilişkili olaylar ve tavırlar değerlendirilirken “Bunu nasıl yapar?” yerine “Acaba bunu niçin yaptı?” sorusu sorulur. Pakdil'in tavırları hakkında daha net açıklamalar ise anlatıcının yıllar sonra yazdığı *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil* isimli kitabında görülür. Bu kitapta, Pakdil'in yalnızlık konusundaki ısrarı, uzun süreli suskunlukları, sert mizacı gibi birçok konu çeşitli temellendirmelerle izah edilir. Hüseyin Su'nun, Pakdil'e karşı derin bağlılık ve saygısı, Pakdil'in yanındayken sadece onun eylem ve sözlerine odaklanmak biçiminde kendini gösterir. Çevredeki ayrıntılar ancak Pakdil'in ve ideolojik, kültürel bir meselenin anlaşılmasına hizmet ettiği müddetçe anlam kazanır/detaylandırılır. Bu derin bağ ve saygının günlüklere yansıyan olumsuz bir yönü de kimi meselelerin belirsiz kalmasıdır. Çünkü Pakdil anlatmadığı müddetçe muhatapları kendisine çok fazla soru sormazlar. Sözgelimi Pakdil'in otelde kalma ısrarı bir türlü anlaşılabilir. *Edebiyat* dergisinin dağılma sebebine Pakdil'in penceresinden sadece bir yerde ve kısaca değinilir.

Pakdil'in eylem isteği ve eylemsizlik hâli arasındaki çelişki, günlüklere hiç sonu gelmeyen gergin bir hava katar. Çok büyük bir dönüşümün başlangıcı olarak gördüğü ilkelerinin hayatın hemen hiçbir sahasında karşılığının olmaması onu keskin bir bıçak hâline getirir. Su'nun sözleriyle ifade edersek “derisiz yaşayan bu adam” a her şey batar. Kimi zaman bu sertlik dışarıdan anlamsız hatta belki de saçma sayılabilecek tavırlar geliştirmesine yol açar. Ancak bu “anlamsız” ve “saçma” sayılabilecek tavırlarını daima “ideolojik bir temellendirme” ile açıklar ve muhatapları bu açıklamayı kabul eder/etmek zorunda kalır. Pakdil'in ideolojik bir temellendirmeye sunduğu kimi meselelerin kısmen içine düştüğü psikolojik durum ve mizacıyla ilgili olduğunu da söyleyebiliriz. Günlüklerde yer yer buna dair hükümler -daha doğru ifade ile yorumlar- de görülmektedir.

Takvim Yırtıkları'nın mekânları ağırlıklı olarak Ankara'da ve Ankara'nın da Ulus semtindedir. Ulus'un Kızılay'a nispetle daha geleneksel bir yanının bulunması bu tercihte bir rol oynamış olabilir. Ankara'nın meşhur edebiyatçı mekânları (Tavukçu, Körfez Lokantası, Sanatseverler Derneği, Mülkiyeliler Birliği...) *Takvim Yırtıkları*'nda geçmez. Bunun sebebi bahsi geçen yerlerin inançlarıyla uyuşmaması ve aykırı duruşlarıdır. Pakdil'in Ankara'da yaşama ısrarını da bir çeşit kendine muhalefet olarak yorumlamak mümkündür. O, bir İstanbul âşığıdır; bu “cehennem” şehirden -Ankara'dan- nefret eder. Ancak İstanbul'a dönmesi önünde herhangi bir engel bulunmadığı hâlde İstanbul'a dönmez. Ankara'daki ısrarlı bekleyişin sebebi hakkında günlüklerde herhangi bir açıklama yer almaz. Belki de bu tavrı, kendi deyişi ile “nefretini büyütme” içindir. Zira “nefretini büyütme” âdeta onun ideolojisinin nirengi noktasını teşkil eder. Günlüklerdeki gergin atmosferi besleyen unsurlardan birisi de budur. Herhangi bir zorunluluk yokken üstelik bu durumdan mustaripken ısrarla otellerde yaşamaya devam etmesi de benzer bir durumdur.

Takvim Yırtıkları'nın mekânlarını kuşatan kültürel ve ideolojik atmosferin dayanakları büyük oranda İslamcı düşüncenin referans kaynaklarından gelir. Dolayısıyla bu mekânlardaki her türlü tavır ve davranışta İslamcı düşüncenin izlerini görebilmek mümkündür. Ancak Su, Pakdil ve dolayısıyla

Edebiyat dergisi çevresinde gelişen İslamcılık düşüncesi hem geleneksel İslamcılıktan hem de kendi çağdaşlarından belirgin biçimde farklıdır. Genellikle sol hareketler tarafından öne çıkarılmış işçi, emek, sermaye, devrim gibi kavramları İslamî bir temele oturtarak devrimci bir dil geliştirirler. Sol literatür ile bu şekilde yakınlaşan anlayışları nedeniyle İslamcı düşünceye şekil veren kaynakların yanında sol kaynakları da dikkatle takip ve tetkik ederler. Günlüklerde geçen ayrıntılardan sol terminolojinin yanında İran İslam Devrimi'nin de Pakdil ve çevresini derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Tasavvufi terminolojiyi de kullanmakla birlikte tasavvuf çevrelerindeki birtakım durumlardan rahatsızlık duydukları anlaşılmaktadır. Ancak bu rahatsızlıkların neler olduğu konusunda ayrıntıya yer verilmez. Bu konudaki detaylar, kısmen *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil* isimli kitapta görülmektedir. Bu vesileyle günlükler ve *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil* kitaplarının birçok açıdan birbirlerini tamamladıklarını söyleyebiliriz. Günlüklerde görülen tereddütler, anlama çabaları *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil* isimli eserde kesin kanaatlere dönüşür. Bu kitapta, Pakdil'in dışardan -hatta kısmen içerden- çelişkili görülen kimi tavırları, bazen entelektüel kavramının sınırları içinde, bazen Pakdil'in çocukluğunda yaşadıkları ile bazen Türkiye'nin siyasal atmosferi ile izah edilir.

KAYNAKÇA

- Anar, T. (2012). *Mekândan Taşan Edebiyat -Yeni Türk Edebiyatında Edebiyat Mahfilleri*-İstanbul: Kapı Yay.
- Aslan, H. (1996). *Edebiyat Dergisinin Özetli Fihristi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Ay, A. (2008). "Kar Altında Erdem Bayazıt Hüznü". *Yedi İklim*, S. 215-216, s. 16.
- Demirel İsmail (2013). *Yayınevi Mezarlığında Bir Çiçek Öncü Kitap*. <https://www.dunyabizim.com/mercek-alti/yayinevi-mezarliginda-bir-cicek-ocnu-kitap-h14062.html> E.T.: 25.12.2018.
- Düşünsel, Entelektüel, Muhalif Bir Tasarım Olarak Edebiyat Dergisi ve Nuri Pakdil Özel Sayısı, Hece*, Ocak 2015, 8 (85), 574 s.
- Emre, A. (2016). *Şiirimizde Ortadoğu*. İstanbul: Temmuz Yay.
- Harmancı, A. (2013). Nuri Pakdil'in Bir Yazar ve Entelektüel Olarak Portresi İçin Eskizler. *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil* kitabı içinde, Ankara: Hece Yay.
- Harmancı, A. (2015). *Yazının Yüğü: Nuri Pakdil'in Edebiyat Dergisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İz Yay.
- Hüseyin Su ile 24 Aralık 2018 tarihinde e-posta yolu ile yapılan görüşme.
- Kabaklı, A. (1978). *Türk Edebiyatı 3*. İstanbul: Türk Edebiyatı Yay.
- Moran, B. (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yay.
- Özdenören, R. (2004). "Nuri Pakdil: Eylemin Arka Yüzü". *Hece*, S. 85, s. 227-235.
- Öztürk, M. (2017). "Türk Edebiyatında Kudüs Teması". *Journal of Islamicjerusalem Studies*, S. 17, s. 52-54.
- Pakdil, N. (1969). "Kalemin Yüğü". *Edebiyat*, S.1, s. 1, 4.
- Sadikoğlu İ. (2013). *Modern Türk Edebiyatı İçinde Nuri Pakdil'in Edebiyat Dergisinin Yeri ve Rolü*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sonumut, E. (1969-1970). "Araştırın Tescili". *Edebiyat*, S.7-12, s. 3.
- Su, H. (2015). Edebiyat Eyleminin 'İrtibat Noktası': Edebiyat Dergisinin Bürosu. *Yeni Şafak Kitap Eki*. <https://www.yenisafak.com/hayat/edebiyat-eyleminin-irtibat-noktasi-edebiyat-dergisinin-buros-u-2321803> E.T.: 04.01.19.

-
- Su, H. (2017). *Yazı ve Yazgı*. İstanbul: Şule Yay.
- Su, H. (2018a). *Takvim Yırtıkları 1*. İstanbul: Şule Yay.
- Su, H. (2018b). *Takvim Yırtıkları 2*. İstanbul: Şule Yay.
- Su, H. (2018c). *Takvim Yırtıkları 3*. İstanbul: Şule Yay.
- Su, H. (2018d). *Entelektüel Öfke: Nuri Pakdil*. İstanbul: Şule Yay.
- Şekil 1-2-3-4-5-6, Hüseyin Su Özel Arşivi.
- Temel, Ali Ulvi (2013), “Düşünce ve Edebiyat Açısından Nuri Pakdil’in Ortadoğu Algısı”, *Edebiyat Eylemi ve Nuri Pakdil* kitabı içinde, Ankara: Hece Yay.
- Tonga, N. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Bir Edebî Muhit Olarak Ankara (1923-1980)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.